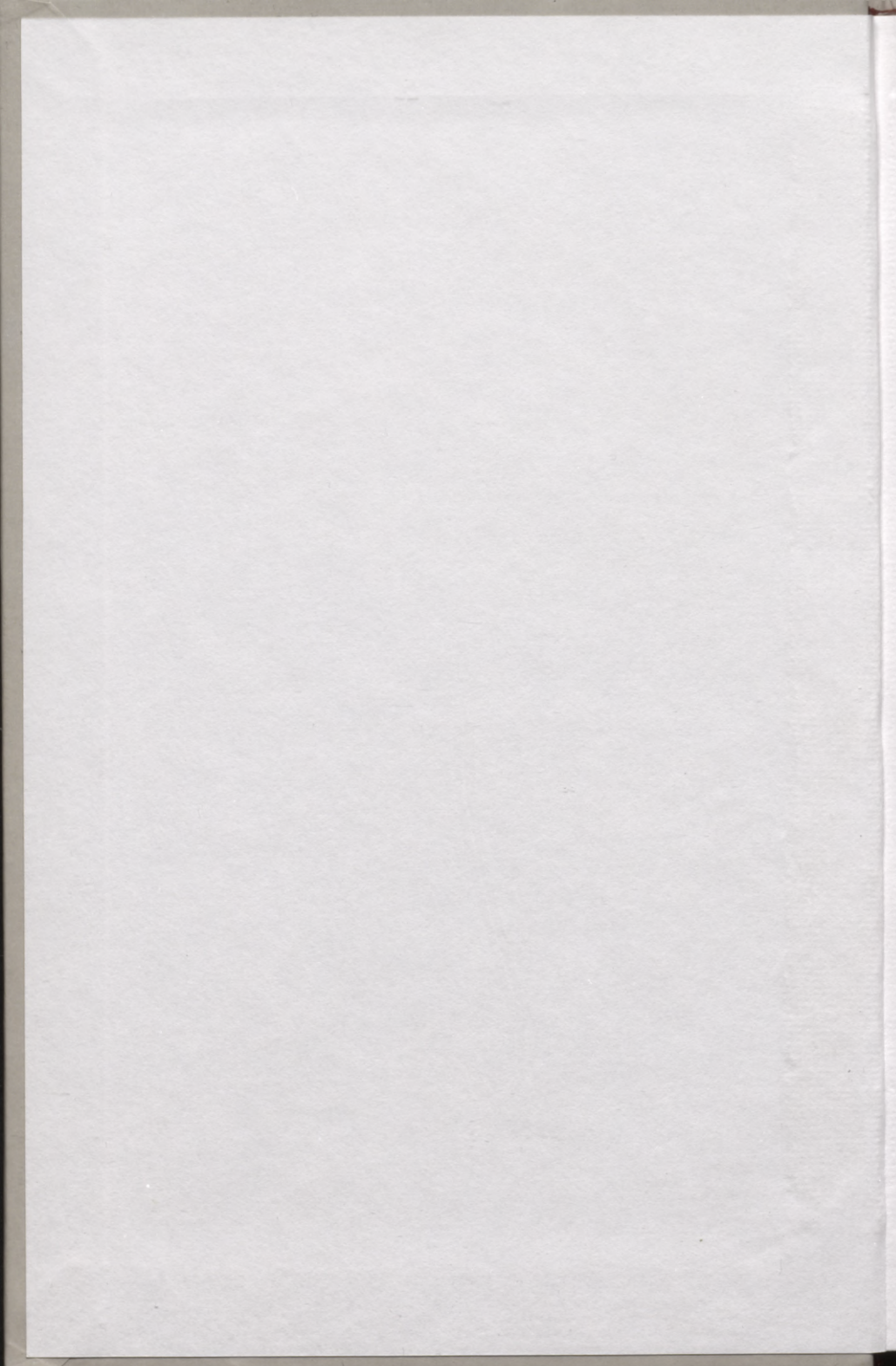

Visvaldis Lācis

LATVIEŠU LEGIONS

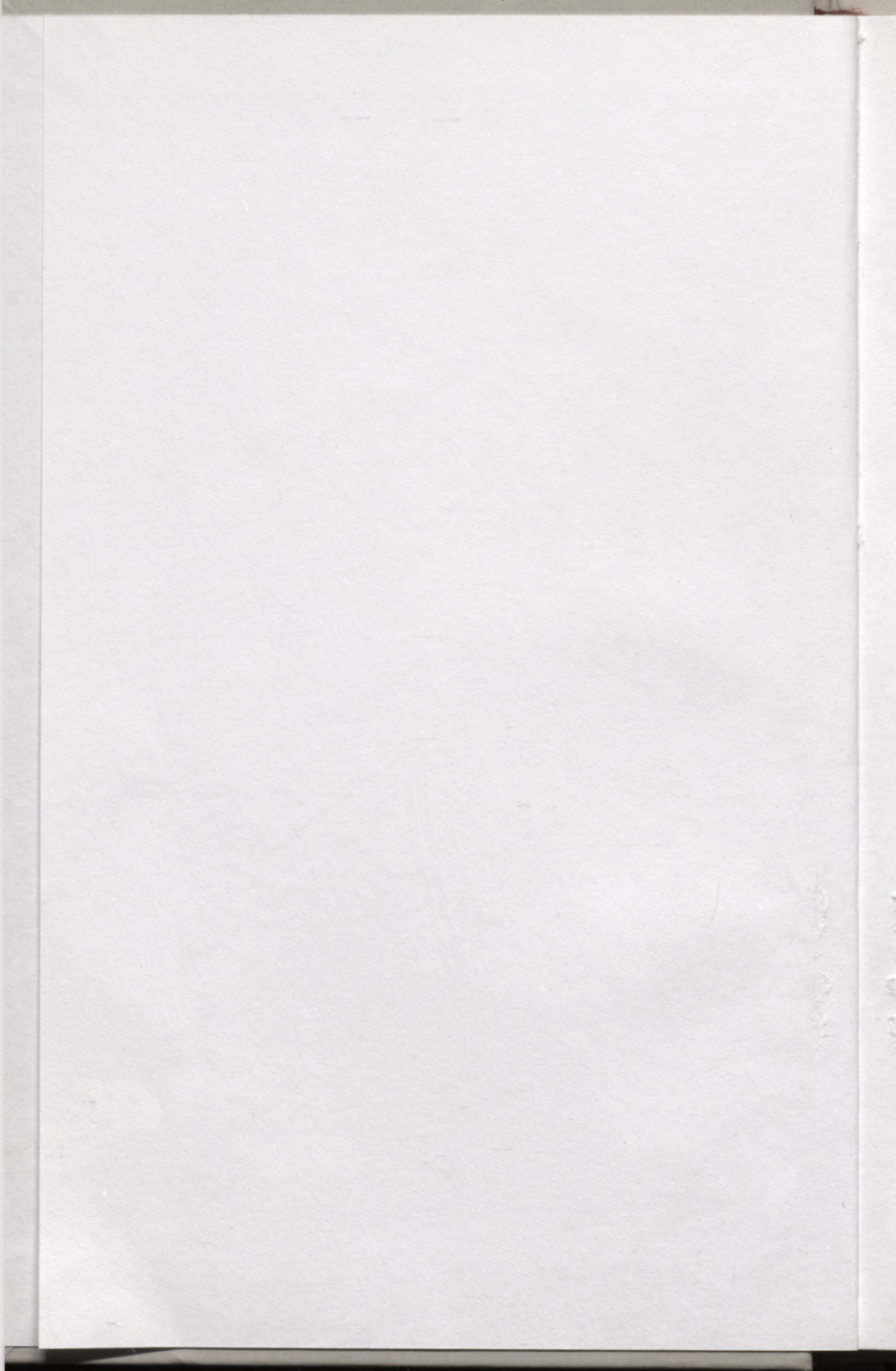
ārzemju vērotāju skatījumā

LATVIEŠU LEĢIŅI

1918. gada izdevums

LATVIEŠU LEĢIONS

ārzemju vērotāju skatījumā

15553

LATVIAN
LEGIONS
BREVETED 1900/1901

2006-3
L 619

L
94

Visvaldis Lācis

LATVIEŠU LEĢIONS

ārzemju vērotāju skatījumā

JUMAVA

UDK 94(474.3)"1941/1945"

La 112

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0306086015

Mākslinieks *Valdis Villerušs*

Atbildīgā redaktore *Mārīte Gulbe*

Tehniskā redaktore *Irēna Soide*

Maketētāja *Rūta Vilīte*

Grāmatā izmantoti fotoattēli no
Latvijas Kara muzeja krājuma

ISBN 9984 – 38 – 183 – 8

© Apgāds "Jumava", izdevums
latviešu valodā, 2006

© Visvaldis Lācis, teksts, 2006

© Valdis Villerušs, grafiskais
noformējums, 2006

Ievads

*Tautas diženums izpaužas tās stājā, kā tā izturas
pret saviem karu zaudējušiem karavīriem.*

*Franču tautas vadonis
ģenerālis Šarls de Golls*

Pirms es sāku rakstīt ievadu šai grāmatai, es apskatīju deviņdesmito gadu laikrakstu fotouzņēmumus par leģionāru gājienu no Doma katedrāles uz Brīvības pieminekli, kā arī kavējos atmiņās par šiem tradicionāliem gājieniem.

1997. gada fotogrāfijas rāda krietnu ļaužu pūļus abās pusēs Brīvības ielai, Kaļķu ielā un pieminekļa laukumā.

Šķiet, tas bija 1998. gadā, kad gājiena pavadītāji un sagaidītāji noklāja ar ziediem visā gājiena kolonnas platumā ceļu no tramvaja sliedēm Aspazijas bulvārī līdz Brīvības piemineklim. Laikrakstos bija lasāma ziņa, ka gājiena pavadītāju vidū ar katru gadu pieaug jauniešu skaits.

Doma katedrāle mācītāju svētrunu laikā vienmēr bija ļaužu pārpilna — dvēselei nebija vietas, kur nokrist. Nekur tām dvēselēm jau arī nebija jākrit. Gluži otrādi, tās cēlās augšup, neredzamas, bet sajūtamas. Tajā dienā — 16. martā — visā mūsu gājiena ceļa garumā gaisotne bija pilna ar mūsu — vēl dzīvi palikušo un caur mūžības vārtiem aizgājušo mirušo un kritušo kara biedru — dvēseļu elpu. Mūs apsveica ar gaviļiem, sagaidīja ar tautasdziesmām, tēvzemes mīlestības un karavīru dziesmām. Mēs bijām laimīgi tajā dienā. Kad es gāju projām no pieminekļa, prieka asariņas bija manās acīs. Kādēļ? Tādēļ, ka es sajutu, ka mēs, latviešu leģionāri, joprojām esam savas tautas daļa.

Tad pēkšņi viss mainījās. Atnāca jauna Valsts prezidente, atradās tik ļoti eiropiski noskaņoti politiķi un žurnālisti, kas par mums un mūsu gājienu sāka rakstīt tā: "...Eiropa mūs nesapratīs... Latviju neuzņems ES, neuzņems NATO..."

Eiropa un ne tikai Eiropa — visā pasaulē tie, kam rūp taisnība, izņemot Krieviju un Izraēlu, jau sen mūs ir sapratuši. Izraēliešus kaut cik vēl var saprast, kaut gan viņiem laiks būtu pieņemt, ka katrai tautai ir sava objektīva vēstures izpratne un vērtējums. Krievu tauta, joprojām impērijas atjaunošanas ideoloģijas vadīta, nevēlas vēsturē neko izprast, ja objektīva vēstures izprašana vērsta pret imperiālistiskās Krievijas pasaules uztveri.

Igaunī savus leģionārus oficiāli dēvē par brīvības cīnītājiem. Viņi pārveda no trimdas zemes Dzimentē pirmā igauņu Bruņinieka pakāpes Dzelzs krusta izkarotāja pulkveža Rebanes pelnus un pārbedīja tos svinīgā ceremonijā, valdības pārstāvjiem piedaloties. Igaunija ir ES un NATO dalībvalsts.

Neatkarīga valsts nevar pastāvēt, un, kas ir vēl sliktāk, tauta nevar turpmāk gadu tūkstošos pastāvēt, ja valsts vadība vai tautas vairākums atsakās no saviem karavīriem, kuri kļūdainas un nemākulīgas politiskās vadības dēļ, cīnoties svešās uniformās, tomēr ir gājuši kaujā ar domu, ka aizstāv savu Tēvzemi un varbūt ar svešas varas dotiem ieročiem varēs atjaunot savas tautas valsti.

Latviešu strēlnieki cariskās, baltās Krievijas garajos mēteļos ietērpti, zem divgalvainā ērgļa karoga karodami, domās aizstāvēja Latviju. Kaut arī cariskā Krievija karu zaudēja, priekš kara paaudzes latvieši saprata, ka nevajadzīgi izlietas sirds asinis tik un tā jāgodina. Tradicionāli katru gadu Ziemassvētkos, bijušo dvēseļu puteni atceroties, it kā balta sniega apmetņos tērpti, dzīvi palikušie strēlnieki stāvēja Brāļu kapos goda sardzē pie liesmojošas mūžīgās uguns, klusējot uzsvērdami, ka tā deg viņos joprojām.

Netika aizmirsti arī sarkanie latviešu strēlnieki, kaut gan viņi, kļūdainas, utopiskas vispasaules revolūcijas vārdā tūkstošiem krita Krievijas pilsoņu karā.

Aleksandram Čakam par baltajiem un sarkanajiem strēlniekiem veltītiem "Mūžības skartiem" tieši nacionālista Kārļa Ulmaņa valdība piešķīra augsti vērtētu literatūras prēmiju. Un lūk, no patiesas vēstures izpratnes un no patiesas cieņas pret saviem karu zaudējušiem karavīriem izauga jauna latviešu paaudze, kam blakus vecāsmātes kristīgās baznīcas Bībelei uz galda atvērtas bija grāmatas – Aleksandra Grīna "Dvēseļu putenis", Aleksandra Čaka "Mūžības skartie", un kura ar pacīlātību dziedāja "Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai" un "Tev mūžam dzīvot, Latvija!".

Valsts prezidente reiz no Dziesmu svētku estrādes Mežaparkā teica, ka mēs esot liela, stipra un spēcīga tauta. Šobrīd mēs tāda tauta neesam. Jo mēs esam atļāvuši svešiem ļaudīm iebiedēt mūs ar terora draudiem un traču rīkošanu tiktāl, ka mēs, latviešu karavīri, vairs nedrīkstam iet no katedrāles līdz pieminēklim, lai, noliekot ziedus pieminēkļa pakājē, vienreiz gadā parādītu godu tiem vismaz 50 tūkstošiem kara biedru, kas palika kaujas laukos un Gulaga nometnēs.

Visvaldis Lācis

Pēc Latviešu SS leģiona atceres dienas atzīmēšanas Rīgā un citviet Latvijā 1998. gada 16. martā gan Latvijas, gan ārzemju preses izdevumos izvērsās asas diskusijas par Latviešu SS leģiona lomu un dalību Otrajā pasaules karā. Nopietni vēsturnieki, zinātnieki, politiķi, publicisti, kas iedziļinājušies Latviešu leģiona vēsturē, jau devuši objektīvas atbildes uz visiem jautājumiem gan par Latviešu leģiona nodibināšanu, gan par leģiona kaujas spējām, gan par motīviem, kas latviešu leģionārus vadīja cīņās. Tieši ārzemju vērotāju neitrālais skatījums ir labākais un godīgākais vēstures avots, no kura katrs var pasmelties tīru patiesību par tā saukto Latviešu SS leģionu. Mēs drikstam vārdus "tā saukto" likt pēdiņās tādēļ, ka ne jau latviešu civilās pašpārvaldes Latvijā, ne arī pašu latviešu karavīru, gan brīvprātīgo, gan mobilizēto ziņā un varā bija noteikt, kā saucamas tās latviešu karavīru vienības, kas, uzskatot Maskavas Kremļa komunistu valdību un tās vadīto Padomju armiju par vislielāko draudu Latvijas valsts neatkarības atjaunošanai un latviešu tautas izdzīvošanas un pastāvēšanas iespējai, vēlējās cīnīties pret komunistiskās Krievijas (PSRS) impērijas spēkiem.

Pirmo oficiālo paziņojumu pēc Otrā pasaules kara, ka latviešu leģionāri nav saistāmi ar vācu SS vienībām un šo vienību izdarītajiem kara noziegumiem, sniedza Lielbritānijas Ārlietu ministrija 1946. gada 4. februārī ar Ārlietu ministrijas šifrēto dokumentu Nr. 817/252/59. Šo dokumentu

ministrijas 2. departaments nosūtīja britu bruņoto spēku komandierim Vācijā (Berlīnē). Lūk, dokumenta pilns teksts.

**No Ārlietu ministrijas bruņoto spēku komandiera
Vācijā (Berlīnē) politiskajam padomniekam**

Nr. 231, 4. februārī, 1946.

Nosūtīšanas laiks
10.50. 5. februārī, 1946.

Atkārtoti uz Lībeku Nr. 125.

III

Jūsu telegramma Nr. 84 (18. janvārī: Padomju prasība nodot viņu rīcībā Baltijas valstu pilsoņus, kas bijuši SS vienībās).

1. Mēs nevaram uzskatīt Baltijas valstu pilsoņus kā kara noziedzniekus vai nodevējus, kad vienīgā apsūdzība pret viņiem ir tā, ka viņi cīnījušies pret padomju bruņotajiem spēkiem. Taču mums nav nekādas vēlēšanās atturēties nodot viņus taisnīgai tiesai, ja viņi ir kara noziedznieki vispārpieņemtajā nozīmē.
2. Jums tādēļ vajadzētu katrā atsevišķā gadījumā neatlaidīgi pieprasīt uzrādīt pietiekamus no pirmā acu uzmetiena (oriģināltekstā latīņu valodā ar pasvītrojumu — *prima facie*) pierādījumus par to, ka attiecīgā persona ir vainīga kara noziegumos parastajā nozīmē, un apšaubāmos gadījumos jums vajadzētu griezties pēc konsultācijām šajā ministrijā.¹

Ārkārtīgi nozīmīgu darbu Otrā pasaules kara vēstures pētišanā veicis Latvijas Universitātes emeritētais vēstures profesors *Dr. hist.* Heinrihs Strods. Viņa publikācijās aprakstītās Latviešu leģiona cīņas svarīga mēraukla ir tā, ka profesors H. Strods par avotiem izmantojis ne tikai gestapo un NKVD/KGB arhīvus, bet arī Koblencas Federālo arhīvu Vācijā, Vācijas Ārlietu ministrijas arhīvu Bonnā, Lielbritānijas Valsts vēstures arhīvu un ASV Nacionālo arhīvu Vašingtonā. Profesors H. Strods savos pētījumos atklājis, ka Lielbritānijas politiskās izlūkošanas dienests 1943. gada 25. jūnijā par stāvokli vāciešu okupētā Latvijā ziņojis, ka latviešu tauta vēlas, lai Latvijas sūtniecība Londonā aktīvāk iestājas par Latvijas neatkarību gan pret Hitleru, gan pret Staļinu. Ja sabiedrotie neko nedarīšot, latvieši paši organizēšot bruņotos spēkus. "Latvieši zina," raksta angļu izlūkdienesta rezidenti, "ka nāks laiks, kad boļševiku ordas atkal klīdīs pa viņu zemi, bet viņi spriež, ka šis laiks, cik vien iespējams, jāattālina." Britu izlūkdienesta 1943. gada 5. jūlija ziņojumā par stāvokli Latvijā atzīmēts "avoti apstiprina agrāko informāciju, ka visi latvieši ir noskaņoti pret vāciešiem un krieviem".²

Tātad 1946. gadā Lielbritānijas Ārlietu ministrija jau bija labi informēta par to, ko nozīmē vārdi Latviešu SS leģions un kāpēc latviešu leģionāri cīnās pret padomju karaspēku.

Džons Kīgens bija Sandhērstas Karaliskās kara akadēmijas vecākais lektors kara vēsturē no 1960. līdz 1986. gadam. Viņš ir arī daudzu kara vēstures grāmatu, kā arī vairāku simtu rakstu autors par kara vēsturi, stratēģiju un

starptautiskiem jautājumiem. Kopš 1986. gada viņš ir militāro un aizsardzības jautājumu apskatnieks laikrakstā *The London Daily Telegraph*. Šis plašām zināšanām apveltītais kara vēstures eksperts savā grāmatā *Waffen SS. The Asphalt Soldiers* pievēršas arī Latviešu leģionam. Kīgens norāda, ka visiem baltiešiem bija pietiekams pamats viņu vēlmei iet līdzī Vācijai karagājienam uz Krieviju austrumu frontē. Vissvarīgākais pamatojums šai viņu rīcībai bijusi tā vēsture, kā krievi izturējušies pret viņiem. Baltieši ilgi bijuši pakļauti krievu cariem. 1919. gadā ar Rietumu sabiedroto atbalstu Baltijas valstis kļuvušas neatkarīgas, taču 1940. gadā Sarkanā armija okupējusi šīs zemes un iekļāvusi Krievijas impērijā. Kīgens paskaidro, ka šo tautu politiķi un iedzīvotāji — latvieši, igauņi un lietuvieši sagaidījuši vāciešus kā atbrīvotājus un spontāni sadarbojušies ar viņiem, cerot uz savu valstiskās neatkarības atjaunošanu. Šīs cerības devušas pirmos brīvprātīgo bataljonus, bet, kad tās nomainījušas zudušās ilūzijas par vācu patiesajiem nolūkiem Baltijā, brīvprātīgo pieteikšanās apsīkusi un vācieši sākuši daudzu gadagājumu mobilizāciju, nosaucot divas latviešu (15. un 19.) un vienu igauņu (20.) divīziju par *Waffen SS* grenadieru divīzijām. 1944. gadā, Kīgens raksta, "krievu reokupācija ar draudošām briesmām kļuva nenovēršama, un tā solīja atnest daudz lielāku ļaunumu nekā vāciešu vienaldzība pret viņu nacionālajiem centieniem, un šīs trīs ieroču SS divīzijas tādēļ pieņēma izvēli — cīnīties līdz galam. (...) Visas šīs divīzijas cieta smagus zaudējumus, un tie, kuri pārdzīvoja karu, tika nosūtīti uz piespiedu darba nometnēm Krievijā." Kīgens uzsver, ka

“lielākā daļa no austrumeiropiešu SS bija sabiedrības padibenes, izņemot latviešu un igauņu divīzijas, kas cīnījās, lai aizstāvētu savu tēvzemi”.^{3,4}

Skotu vēsturnieks, Aberdīnas universitātes bibliogrāfs Deivids Litldžons savas grāmatas *Foreign Legions of the Third Reich* raksta: “Liela daļa no šī sējuma ir veltīta tā sauktajām austrumtautām, bijušajiem padomju valsts pilsoņiem, kas bija izvēlējušies ne tik daudz cīnīties par Vāciju, bet gan pret ienīsto Josifa Staļina komunistu tirāniju.” D. Litldžons stāsta arī par to, kāpēc Latviešu leģions vispār radies: “1940. gada jūnijā Staļins sagrāba savā varā trīs Baltijas valstis un paziņoja, ka tās “brīvprātīgi iestājušās” (pēdiņās šos divus vārdus lisis D. Litldžons — V. L.) Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā. Tam sekoja terora un represiju gads, kura laikā tūkstošus spīdzināja un mocīja, nogalināja vai izsūtīja. Nav jābrīnās, ka vācu karaspēka ienākšana 1941. gada jūnijā daudziem šķita vairāk kā atbrīvošana, nevis iekarošana. Ir teiciens — mana ienaidnieka ienaidnieks ir mans draugs. Baltijas tautām pēc terora gada ikviens, kurš ņēma rokā ieročus, lai cīnītos pret Staļina režīmu, un visi, kas simbolizēja šo cīņu, bija jāuzskata ja ne par draugiem, tad vismaz tādā nozīmē, ko dažus gadus vēlāk kā jaunvārdu darināja anglosakši saviem itāliešu antifašistiskajiem karakalpiem, dēvējot tos par “lidzkarotājiem”. Baltiešu un citu “austrumtautu” sadarbība ar vācu karaspēku būtu jāaplūko šādā gaismā.”⁵

Latviešu tautas vēsturē un apziņā laikposms no 1940. gada 17. jūnija līdz 1941. gada 1. jūlijam, kad Latvija

atradās PSRS okupācijas varā, stingri un paliekoši iegājis ar nosaukumu "Baigais gads". Izvērtējot Baigā gada asiņainos noziegumus un cilvēku masveida arestus un izsūtīšanu uz gulaga nometnēm, amerikāņu vēsturnieks Lī Rīdijs grāmatā *The Forgotten Axis. German Partners and Foreign Volunteers in World War II* varēja rakstīt: "Tagad Latvijas, Igaunijas un Lietuvas tautas bija gatavas cīnīties pret boļševiku karā vairāk nekā jebkad agrāk."⁶

Otrā pasaules kara laikā neitrālā Zviedrija bija vistuvāk padomju un vāciešu okupētajām Baltijas valstīm. Tādēļ Stokholma gluži dabiski kļuva par vietu, kur dažādu karojošo un nekarojošo valstu diplomāti un izlūkdienesta darbinieki un aģenti savāca un apkopoja informāciju par notiekošajiem procesiem Latvijā, Igaunijā un Lietuvā.

ASV vēstnieks Stokholmā ziņoja ASV valsts sekretāram (ārlietu ministram) 1942. gada 23. decembrī par apstākļiem Latvijā: "...pieaug pārliecība, ka gada sākumā vācieši mobilizēs personālsastāvu, lai izvestu bieži un arvien vairāk draudošu paziņojumu, ka baltiešiem vajadzētu daudz aktīvāk piedalīties cīņā pret boļševikiem. (...) Agrāk saņemta informācija no citiem avotiem Latvijā norāda, ka latvieši ļoti baidās, ka padomju vara varētu atgriezties, bet tai pašā laikā viņiem arvien vairāk zūd ilūzijas par vāciešu režīmu, uz kuru daudzi bija likuši cerības. ... [latvieši] sajūtot, ka karš austrumu frontē, kur divi vienādi varenī spēki cīnoties viens pret otru, varētu beigties ar abu šo spēku sabrukumu. Latvijā valdot liela cerība, un latvieši ticot, ka, ja tas tā notiktu, angļu un amerikāņu spēki būtu spējīgi atturēt padomju spēkus no atgriešanās Baltijā."⁷

1943. gada jūnijā Londonu sasniedza memorands, kurā rakstīts: "No paša sākuma latviešu vīri tika organizēti militārās vienībās. Vispirms tas tika darīts ar nolūku, lai viņi izpildītu policijas funkcijas frontes aizmugurē, un tiem, kas šajās vienībās iestājās, tika skaidri apsolīts, ka viņu pienākums būs uzturēt kārtību viņu pašu zemē. Tomēr drīz pretēji solījumiem šīs vienības tika nosūtītas uz frontes līnijām, kur tās cieta smagus zaudējumus. Nesen vācieši sāka organizēt speciālu Latviešu leģionu, acīmredzot lai aizsargātu Latvijas teritoriju pret iespējamām atjaunotiem uzbrukumiem no austrumiem. Visi šie dienesti tiek nosaukti par "brīvprātīgiem", bet ir daudz pierādījumu, ka tiek izdarīts liels spiediens un iesaukšana notiek pilnīgi piespiedu kārtā. (..) No minētiem faktiem ir skaidri redzams, ka vācu okupācijas varas iestāžu aktivitātes Latvijā būtībā ir starptautisko tiesību vispārātzīto principu pārkāpums."⁸

1943. gada oktobrī ASV vēstnieks Stokholmā Heršels V. Džonsons nosūtīja kārtējo ziņojumu ASV valsts sekretāram par stāvokli Latvijā un sakarā ar Latviešu leģionu minēja: "1943. gada februārī Hitlers nāca klajā ar paziņojumu ar nolūku vēstīt, ka arī latviešiem tiks atļauts izveidot SS brīvprātīgo leģionu. Vācieši uzskatīja, ka leģiona izveidošana vairāku iemeslu dēļ latviešiem būs pievilcīga. Vispirms jau tādēļ, ka Padomju armija tuvojās Latvijas robežai. Tā kā latvieši nevēlējās padomju varas atgriešanos savā zemē, tika uzskatīts par pašsaprotamu, ka viņi būs gatavi cīnīties, lai novērstu šīs iespējamības īstenošanos. Turklāt vācieši zināja par latviešu dedzīgo vēlēšanos

atjaunot nacionālo Latvijas armiju, un viņi cerēja, ka Latviešu leģions tiks uzņemts kā pirmais solis šajā virzienā. (..) Tika pieņemts, ka jaunveidojamais nacionālais leģions patiešām piesaistīs ļoti nobēdājušos latviešu tautu, jo 1) leģiona dibināšanas laikā krievi bija ļoti tuvu Latvijas robežai, 2) neviens latvietis nevēlējās boļševiku laika atgriešanos, 3) katrs latvietis bija gatavs cīnīties, lai aizkavētu krievu atgriešanos Latvijas teritorijā, 4) Latvijas iedzīvotāju kopums dedzīgi vēlējās atjaunot Latvijas nacionālo armiju, kuras reorganizēšanā, šķita, leģions varētu būt pirmais solis šajā virzienā.”⁹

1944. gada februārī H. V. Džonsons sniedza ASV valsts sekretāram turpmākās ziņas par Latviju, rakstot: “1944. gada februāra beigās tika pabeigta 19 gadagājumu (1906–1924) mobilizācija. Par latviešu politisko noskaņojumu H. V. Džonsons informēja: “Ļaudis joprojām cer uz Rietumu demokrātisko valstu palīdzību. Tomēr, no otras puses, cilvēki kļūst sarūgtināti, tādēļ ka nav nekādu skaidru norādījumu, ka šīs valstis noraidītu padomju varas pretenzijas uz Baltijas valstīm. Vispārējs uzskats ir, ka vācieši un padomju vara nonākuši pie kādas kopīgas vienošanās un ka ziņojumi par niknām kaujām ir vairāk vai mazāk blefs. Uzskata, ka vācieši atvilks savas karaspēka daļas līdz 1941. gada vācu–padomju robežlīnijai un ka tad tiks noslēgts pamiers vai miera līgums ar padomēm. Šis uzskats izskaidro iedzīvotāju atsaucību mobilizācijas pavēlei. No otras puses, ir taisnība, ka kontrole ir kļuvusi stiprāka un ka ir grūtāk izvairīties no mobilizācijas.”¹⁰

1944. gada martā vēstnieka H. V. Džonsona ziņojumā

Vašingtonai lasāms: "Droši ir zināms, ka starp vāciešiem ir spēcīgi oponenti pret ievērojami lielu latviešu militāro spēku radišanu. Dažādi, bieži vien sīki incidenti rada vāciešiem aizdomas. Piemēram, kāda latviešu jauniesaukto grupa, ko pavada divi vācu karavīri, dziedādami: "Mēs sitīsim tos utainos, pēc tam to zili pelēkos", bija redzama soļojam Rīgas ielās. Starp citu, šī dziesma ir ļoti populāra."¹¹

Šeit raksta autoram jāpiebilst, ka tikpat populārs leģionāru vidū bija līdz pat kara beigām minētās dziesmas otrs variants: "Mēs sitīsim tos sarkanos, pēc tam tos zili pelēkos."

Rakstot par ASV vēstnieka Stokholmā ziņojumiem ASV valsts sekretāram Vašingtonā, mēs uzskatām par nepieciešamu šeit uzsvērt, ka grāmatas *Stockholm Documents. The German Occupation of Latvia 1941–1945. What did America Know?* redaktors Itakas koledžas, ASV, vēstures profesors Dr. Andrievs Ezergailis ievadā norāda, uz kādu dokumentu pamata šī grāmata veidota: "Šī sējuma dokumenti nāk no ASV Valsts departamenta oficiāliem protokoliem, kas attiecas uz *Internal Affairs of Latvia 1920–1945*. Šie dokumenti ir svarīgi tāpēc, ka 1) tie stāsta par Latviju zem nacistu okupācijas varas, 2) tie stāsta mums par latviešu pretestību nacistiem, 3) tie stāsta mums par to, ko amerikāņi zināja par Latviju okupācijas laikā."¹²

Latviešu leģionam uzmanību ir pievērsuši arī ASV vēsturnieki.

Starptautiskā zinātniskā vēsturnieku konferencē Rīgā 2003. gada 12. un 13. jūnijā, kurā ar referātiem piedalījās deviņu valstu vēsturnieki, par pretvācu noskaņojumu

vācu okupētajā Latvijā referēja ASV Tieslietu ministrijas Īpašās izmeklēšanas biroja vēsturnieks Roberts Veits. Savā referātā "Daži pretvāciska noskaņojuma aspekti Latvijā (1941–1944)" R. Veits vispirms izskaidroja latviešu noskaņojumu, vācu okupācijas armijai padzenot Sarkanu armiju no Latvijas 1941. gadā: "Atbilstoši mūsdienu Vācijas novērtējumam, daudzi Latvijā uzskatīja šos bruņotos spēkus, vismaz pagaidām, par atbrīvotājiem, kas atbrīvojuši šo zemi no padomju varas gada — represiju un brutāla terora gada. Padomju karaspēks iebruka un okupēja valsti 1940. gada 17. jūnijā, organizējot viltotas vēlēšanas, kurās latvieši "balsoja" par aneksiju un valsts iekļaušanu Padomju Savienībā. Jaunie valdnieki rīkojās ātri, lai iznīcinātu visus, ko viņi uzskatīja par pretiniekiem, sevišķi tos, kuri tika uzskatīti par politiskiem un šķiriskiem ienaidniekiem. Īpašumus sagrāba, un zemnieki pazaudēja savu zemi jaundibinātām kolektīvām saimniecībām. Uzņēmumus nacionalizēja, un valsts neatkarību, ko ieguva 1918. gada 18. novembrī, likvidēja. Vāciešiem iebrūkot Latvijā, uz vietām organizēti spēki izdzina krievu karaspēka daļas no dažiem novadiem, atbrīvojot savu zemi. Rīgā politiskie vadoņi, izcili nacionālisti, kā arī daudz patriotu domāja, ka vācu okupācija nozīmēs autonomiju un latvieši atgūs neatkarību, tās bija sajūtas, ko vācieši izmantoja pirmajās okupācijas nedēļās. Šie sapņi bija īslaicīgi, jo vācieši rīkojās ātri, lai nodrošinātu stingru kontroli pār visiem politiskās un saimnieciskās dzīves aspektiem. Latvija tagad bija citas Eiropas valsts varas okupēta, kas deva priekšroku ekspluatēt sev par labu saimnieciskos un cilvēku resursus, ko viņi

šeit atrada. Kā ziņoja vāciešu militārais izlūkdienests, latviešu tauta "saņēma karaspēka daļas ar entuziasmu", taču šīs jūtas "ātri kļuva relatīvi vēsas" kā pilsētās, tā lauku apvidos."¹³

Pieskaroties Latviešu leģiona problēmām, R. Veits referēja: "Par pretvācu noskaņojumu ziņoja arī starp latviešu leģionāriem, "brīvprātīgajiem" (šo vārdu un citus pēdīnās līcis R. Veits — V. L.) *Waffen-SS* vienībās, kas nodibinātas 1943. gada sākumā. Kādā sanāsmē 1943. gada 27. janvārī, kurā piedalījās augstākie (vācu) SS un policijas vadītāji un latviešu civilās administrācijas pārstāvji, apsprieda šo vienību dibināšanu, piebilstot, ka "latvieši vienmēr izteikuši vēlmi piedalīties cīņā pret boļševikiem", bet arī konstatēja, ka ne visi no 32 000 latviešu, kuri ietilpa tajā laikā brīvprātīgo bataljonos (*Schutzmannschaft*), iestājušies brīvprātīgi. Latviešu administrācijas pārstāvji uzsvēra — viņiem ir stāstījuši, ka daudzi no "brīvprātīgajiem" faktiski piespiedu kārtā iesaistīti šajos bataljonos. Vēl spēcīgāks nekā aizvainojums par piespiedu iekļaušanu militārās vienībās bija arvien skaidri izteiktāks naidīgums pret vāciešiem, tādēļ ka viņi bija ievainojuši latviešu pašcieņu un darbojās pret nācijas visaugstākajām interesēm. Tā, piemēram, 1943. gada 6. augustā kādā SD (drošības policijas) memorandā tika izskatīta īpaša "pretvācisku notikumu gaita" Latviešu leģionā un izteikts secinājums, ka sevišķi starp leģiona virsniekiem ir krasa šovīnistiska attieksme un visa vāciskuma noraidīšana nesen kļuvusi neapšaubāma." Šīs jūtas bija nākušas gaismā arī starp kareivjiem, no kuriem ne visi, kā teikts memorandā, bija pozitīvi

noskaņoti no saskarsmes pieredzes ar vācu karavīriem frontes līnijās. Vēl vairāk, memorandā aprakstīti divi notikumi Jelgavā, kas apgaismo pieaugošo naidīgumu. Kāds vācietis ziņojis, ka viņš aizgājis uz kādas viesnīcas restorānu, kas bijis pilns ar Latviešu leģiona karavīriem. Kāds kaprālis skatījies uz viņu un, pamanījis, ka viņš ir vācietis, sacījis viņam: "Tu zini... vai tu domā, ka es esmu uzvilcis šo uniformu, lai cīnītos par vāciešiem? Nē, es un mani zēni zina, ka mēs cīnāmies tikai par vienu mērķi, proti, ka saule atkal spīdēs pār Latviju. Es nevēlos šeit redzēt ne krievus, ne vāciešus. Viņiem jāpazūd no šejienes." Viņš turpinājis šo tirādi, un tās nobeigumā citi sapulcējušies ap viņu un viņam aplaudējuši. Tajā pašā vakarā SS kapteinis, kas iesniedza šo ziņojumu, runāja ar diviem leģionāriem, kuriem vajadzēja aizbraukt ar kuģi nākamajā dienā, un abi bijuši ļoti pretvāciski. Papildus viņš vēl rakstīja, ka Latviešu leģiona virsnieki militāri sveicinot tikai vērmahta un *Waffen-SS* augstāko dienesta pakāpju virsniekus, bet nesveicinot nevienu citu SS vīru vai kādu no policijas.¹⁴

Amerikāņu vēsturnieki H. P. Teilors un R. Dž. Benders raksturojuši latviešu politiskās nostādnes un divas latviešu SS ieroču divīzijas: "Latvieši krievu okupācijas gadu no 1940. gada jūnija līdz 1941. gada jūlijam atceras kā Baigo gadu. Viņi apsveica vāciešus kā mazāku ļaunumu, kad tie padzina Sarkano armiju no Latvijas kā plāna "Barbarosa" nepielūdzamu sastāvdaļu, bet visa viņu varonība un pašuzupurēšanās pēc tam kaujās deva Latvijai tikai trīs atelpas gadus no krievu apspiešanas apmaiņā pret vā-

ciešu okupāciju. (..) Tas, kas divām latviešu divīzijām bija kopīgs, bija varonība un pašuzupurēšanās, pat redzot, ka viņus gaida sakāve, kā arī pilnīga sevis atdošana Latvijas aizsardzībai pret krievu valdīšanas atgriešanos. (..) Alkas pievienoties vāciešiem, lai satriektu Sarkanā armiju vienreiz uz visiem laikiem un tādējādi uz nenoteiktu laiku aizkavētu krievu varas atgriešanos savā zemē, lika latviešu kārtības sargu bataljoniem karot drosmīgi un uzupurēties." Aprakstot kaujas no 1944. gada jūnija līdz oktobrim, Teilors un Benders raksta: "Krievu uzbrukumi turpinājās, lai spiestu atkāpties jau tā ļoti novājinātās latviešu divīzijas uz rietumiem, un 16. jūlijā tās piespieda atkāpties pāri vecajai Krievijas robežai ar Latviju. No šīs vietas tad līdz rūgtajām kara beigām katra atkāpšanās nozīmēja, ka arvien lielāka viņu tēvzemes daļa nonāk krievu varā, bet, par spīti cīņai pret milzīgo pārspēku, latviešu izmisīgā apņemšanās cīnīties pieauga." Par notikumiem pēc 1945. gada 8. maija kapitulācijas Kurzemes cietoksnī amerikāņu vēsturnieki vēstī: "Citi latviešu SS ieroču karavīri jo daudz bija to skaitā, kuri atrada patvērumu meža biežokņos, lai turpinātu cīņu pret krievu iebrucējiem kā partizāni. Šie vīri cīnījās atsevišķās grupās, un viņu skaitu novērtē no 5000 līdz 8000 vīru, un (..) tas, iespējams, nav nekāds pārspilējums, ka šie vīri bija trešā daļa no visiem latviešu karavīriem Kurzemē."¹⁵

Amerikāņu vidū bija cilvēki, kas aizstāvēja baltiešu karavīru cīņas nepieciešamību pret padomju karaspēku. Viens no tiem bija Frānsiss Nīlsons, kādreizējais Lielbritānijas pavalstnieks un parlamenta deputāts, Vinstona

Čerčila politiskās partijas biedrs. 1941. gada 20. novembrī publicists F. Nilsons rakstīja: "Militāra nepieciešamība neatzīst humānus likumus. Pirmajam un pēdējam apsvērumam jābūt uzvarai. Tas, ko mēs saucam par valsts aizsardzību, uzspiež šo likumu bruņotiem spēkiem, un, tikko karš ir sācies, citas alternatīvas nav. Bet tagad kādu brīdi padomāji, ka Rietumu demokrātiskās valstis cīnītos pret trijām Baltijas valstīm un Somiju. Pirms Vācijas uzbrukuma Padomju Savienībai Padomju Savienība metās virsū somiem, igauņiem, latviešiem un lietuviešiem visnežēlīgākajā veidā — lai viņi zaudētu neatkarību un nonāktu vergu stāvoklī. Lielbritānija un ASV turējās sāņus un nolūkojās uz šo nepiedienīgo izdarību bez satraukuma. Tagad, kad Vācija ir saistīta ar šīm mazajām valstīm, kas meklē savu brīvību, Rietumu demokrātiskās valstis apvieno savus spēkus ar padomju spēkiem, jo valsts intereses prasa Hitlera gāšanu. Tā, lūk, notiek, kad jūs dodaties karā. Vakardienas vilks ir kļuvis par šodienas jēru. Kareivīgs patriotisms satricina morāli, un militāra nepieciešamība sagrauj cēlus ideālus. Politiski tā ir netīra lieta... Kremļa dievs saka, ka krievu tauta cīnoties par brīvību. Man šķiet, ka tā brīvība, uz kuru atsaucas Staļins, ir brīvība, ko viņš ieguvis sev, (...) tā ir brīvība slepkavot, aplaupīt, paverdzināt. Krievija tagad ir mums draudzīga valsts — dīvaina lieta, jo Rūzvelts taču apsūdzēja padomju režīmu, kad padomju karaspēks iebruka Somijā." ¹⁶

ASV armijas leitnants B. Medfilds nonāca vācu gūstā Itālijā, un viņu ievietoja karagūstekņu nometnē Polijā, ko apsargāja latviešu karavīri. B. Medfilds liecināja: "Mēs,

amerikāņi, bijām pārsteigti par nometnes sargu taisnīgumu, labo izturēšanos, laipnību un izcilu precizitāti. Drīz mēs uzzinājām, ka nometnes sargi ir latvieši. Katram no viņiem zem vācu formas bija paslēpts Latvijas nacionālais karogs. Viņi mums skaidroja: "Jūs, amerikāņi, esat mūsu īstenie draugi un cerība. Vācieši ir mūsu nīstie ienaidnieki. Mūsu sapnis un mērķis ir neatkarīga Latvija." Mēs, amerikāņu gūstekņi, nekad neaizmirsīsim būt pateicīgi latviešiem, kas visādā ziņā atvieglāja mūsu stāvokli un rūpējās par mūsu labklājību." B. Medfilds teicis: "(..) Pirms kara es nezināju, kur ir tāda latviešu tauta un Latvija. Kā komandējošs virsnieks es ar savu vienību piedalījies kaujās pie Salerno un citās vietās. Mani sagūstīja, un es pavadīju 13 mēnešus kā karagūsteknis Polijā."¹⁷

Precīzas ziņas par Latviešu leģionu ātri sasniedza arī ASV Kara ministriju. Tā 1943. gada 30. oktobrī ASV Kara ministrija, vākdama datus arī par Baltijas valstīm, saņēma kāda sava aģenta Grīna ziņojumu no Stokholmas par problēmām, kas vāciešiem radušās latviešu vienību dēļ: "Ir pazīmes, ka vācieši nevar atļaut baltiešu leģioniem vai palīgvienībām tieši piedalīties savu zemju aizstāvībā to iemeslu dēļ, pirmkārt, ka baltiešu leģioniem nevar visā pilnībā uzticēties, vai viņi necīnīsies pret vāciešiem, ja viņiem tāda izdevība tiktu dota, un, otrkārt, ka viņi varētu nevēlēties efektīvi līdzdarboties izdedzinātās zemes politikā, ko īstenotu vācieši, ja viņiem būtu nepieciešams atkāpties aiz Narvas–Peipusa ezera–Pleskavas–Polockas līnijas."¹⁸

Kanādiešu vēsturniece M. K. Baltais Latviešu leģiona

pētišanai pievērsusi uzmanību, rakstot disertāciju doktora grāda iegūšanai par tēmu *United States Foreign Policy in the Fields: The US Army and the Balts, 1944–1947*. Izziņu materiālus disertācijai M. K. Baltais savākusi visdažādākajos arhīvos: *U. S. Army Files; The Files of the British Foreign Office; German Records of the Reichskommissioner for the Baltic States 1941–1945 (Reichskommissar für das Ostland); The Reich Ministry for the Occupied Eastern Regions (Reichsministerium für die besetzte Ostgebiete); U. S. Army War Department, and State Department Investigative Records Repository (a collection of U. S. Army intelligence materials that have been kept secret under the 50 years rule); Yalta Agreement of Repatriation under the code name Argonaut 150 — Agreement Relating to Prisoners of War and Civilians Liberated by Forces Operating under Soviet command and Forces Operating under British Command; UNRA and IRO archives; Files of the Reichsführer SS and Chef der deutschen Polizei, Heinrich Himmler; United National Archives in New York City*. Neliels dokumentu krājums viņas rīcībā nācis arī no dažiem gadījuma rakstura avotiem, kā, piemēram, privātām dokumentu kolekcijām.¹⁹

Pētot Latviešu leģiona problēmas, šī vēsturniece tūdaļ sapratusi, ka tās ir savstarpēji saistītas, savijušās problēmas, kuras atšķetinot jādod atbildes uz četriem galvenajiem jautājumiem. 1. Vai Latviešu leģions bija brīvprātīgo leģions? 2. Vai Latviešu leģions izdarīja kara noziegumus? 3. Vai Latviešu leģions bija SS? 4. Vai Latviešu leģiona karavīri bija nacisti? M. K. Baltais sniedz bezkaislīgas, patiesas atbildes uz šiem jautājumiem no daudza-

jiem pirmavotiem. No bagātīgā izziņas materiāla, kas publicēts M. K. Baltais grāmatā, mēs šeit varam dot raksturīgākos Latviešu leģiona būtību skaidrojošus piemērus.

1945. gada 18. janvāris. Jēkabs Ruskis bija tikai viens no daudzajiem leģiona karavīriem, kuri tika ievainoti vai krita kaujās. 1906. gadā dzimušais Ruskis tika iesaukts 1944. gada 1. aprīlī un zaudēja labo roku. Vācu kara hospitālī 2/608 viņam izdeva divas apliecības. Viena aizstāja viņa karavīra dienesta atzīmju un algas grāmatiņu, kas bija gājusi bojā kaujas apstākļos; otra viņam deva tiesības nēsāt sudraba ievainoto nozīmi. Abas apliecības parādīja viņa dienesta pakāpi kā *Leg.-Gren. (Legions-Grenadier)*, bet ne *SS-Grenadier* vai *Waffen-SS Grenadier*. Lai paskaidrotu šo nozīmīgo atšķirību, kā raksta M. K. Baltais, viņa dokumentam par Jēkabu Ruski pievieno ar zvērestu pēckara laikā dotas divu vācu SS virsnieku rakstveida liecības. SS ieroču oberšturmbanfīrers (*Waffe-SS Obersturmbanführer* vai pulkvežleitnants latviskā terminoloģijā) Alberts Ekehards kā SS ieroču ģenerālštāba virsnieks liecinājis: "Visi ārzemju brīvprātīgie pret boļševismu šajā karā, kas bija **spiesti** [izcēlums oriģināltekstā] dienēt ieroču SS vienībās (*Waffen-SS*), netika uzņemti SS un tādēļ nekad nebija SS locekļi (*members* oriģināltekstā), kā bija vācu brīvprātīgie. Dienesta pakāpju nosaukums atšķīrās, tāpat kā viņu uniformu zīmotnes bija atšķirīgas."²⁰

Līdzīgu ar zvērestu apstiprinātu rakstveida liecību pēc kara turpat kur A. Ekehards — Darmštates koncentrācijas nometnē — devis pēdējais ģenerālmajora dienesta

Waffen-SS pakāpē SS reihsfirera Heinriha Himlera ieceltais policijas ģenerālmajors, Vācijas policijas priekšnieks un reihsfirera ģenerālštāba priekšnieks Ernsts Rode. Ernsts Rode savā liecībā apraksta, kā viņš pats apzīmē, "tā sauktās latviešu SS ieroču abas divīzijas", sacīdams: "Šo abu divīziju locekļi paši nekad nekļuva par SS locekļiem, ja ne citu iemeslu dēļ, tad atbilstoši svarīgajiem lēmumiem tas viņam nebija iespējams (*it was not possible for him* — angļiski; *gar nicht sein konnte* — vāciski)." ²¹

1946. gada 2. septembrī ASV 3. armijas štābs Heidelbergā, Vācijā, izsūtīja apkārtrakstu Nr. 29 visām armijas vienībām, paskaidrojot, ka ASV armija ir oficiāli paziņojusi, ka latvieši un igauņi, kurus vācieši spieduši cīnīties pret krieviem, nav uzskatāmi par piederīgiem ne pie vērmahta, ne arī pie vācu SS vienībām, lai gan viņi bija *Waffen-SS* pakļautībā. Viņi nav uzskatāmi par personām, kas automātiski būtu jāarestē. ²²

Attiecībā uz baltiešu leģionu izveidošanos ASV bruņoto spēku vienību komandieris Vācijā Maklojs 1950. gada 4. aprīlī nosūtīja Valsts departamentam šādu komentāru: "B. Latvija. 1940. gada jūnijā padomju karaspēks okupēja Latviju, un nākamajā mēnesī Latvija kļuva par padomju sociālistisko republiku. Tūdaļ sākās to personu vajāšana, kas nebija komunisti. Pretpadomju noskaņojums sasniedza augstu pakāpi, un vāciešu iebrukums 1941. gadā tika uzskatīts par patikamu pārmaiņu. Latvieši dedzīgi vēlējās atriebties, un, tikko apstākļi to atļāva, vācieši izveidoja šādas baltiešu vienības, lai cīnītos pret padomju varu. (...) 3) 15. SS kājnieku divīziju (Pirmo latviešu

divīziju); 4) 19. SS kājnieku divīziju (Otro latviešu divīziju). Latvieši bija šajās divīzijās, un vērmahts izmantoja šīs divīzijas galvenokārt Baltijas telpā pret padomju kara-spēku.”²³

1950. gada 13. aprīļa ziņojumā ASV valsts sekretāram, ko ir parakstījusi ASV augstākā amatpersona Vācijā ģenerālis Frenks Maklojs, ir izskaidrota “Baltiešu leģionu” pozīcija: “Šīs vienības nav jāuzskata par kustībām, brīvprātīgajiem vai SS.” Tālākā paziņojuma B nodaļā lasāms, ka latviešu un igauņu SS nav jāuzskata par vāciešu SS, jo 1) viņi nesaņēma nekādu nacistu politisku apmācību; 2) viņiem neprasija atzīt kādas nacistu doktrīnas; 3) viņi nedeļa SS zvērestu; 4) viņi nebaudīja SS privilēģijas; 5) viņi nenēsāja vācu SS vienībām noteikto uniformu.²⁴

1946. gada 5. februārī Lielbritānijas Ārlietu ministrija atzina: “Mēs nevaram uzskatīt Baltijas valstu pilsoņus par kara noziedzniekiem vai nodevējiem, ja kā vienīgo apsūdzību pret viņiem izvirza to, ka viņi cīnījušies pret padomju bruņotajiem spēkiem.”²⁵

Vācijas bundesvēra universitātes Hamburgā profesors Bernds Vegners pasaules vēsturnieku aprindās tiek uzskatīts par ekspertu *Waffen-SS* lietās. Uz jautājumu, vai latviešu leģionāri bija nacisti, profesors Vegners ir atbildējis: “Tā kā mēs zinām, ka tikai vācu izcelsmes cilvēkiem bija atļauts būt par Nacionālsociālistiskās vācu strādnieku partijas (*NSDAP*) biedriem, ir pats par sevi saprotams, ka Latviešu leģiona locekļi nevarēja būt *NSDAP* biedri.” M. K. Baltais grāmatā pievienotais biedru saraksts Otrā pasaules kara laikā Latvijā apstiprina profesora B. Vegnera

teikto. Starp Latvijā bijušajiem NSDAP biedriem nav neviena latvieša, kā arī nav neviena latviešu leģionāra.²⁶

1998. gada janvārī, izskatot kāda bijušā latviešu leģionāra Pētera Arvīda Vītola lietu Kanādas federālajā tiesā, par apsūdzības liecinieku-ekspertu tiesā bija uzaicināts kanādiešu vēsturnieks profesors Konrads Kvits. Jautājumu krustugunīs apsūdzētā aizstāvis Donalds Pauels jautāja profesoram Kvitam: "Vācu SS noteikti izdarīja daudzus nežēlīgus noziegumus?" Profesors Kvits: "Jā." Donalds Pauels: "Šie noziegumi ir labi pierādīti ar dokumentiem. Profesors Ezergailis saka, ka neesot neviena dokumentāra pierādījuma gadījuma, ka kādu nežēlīgu noziegumu būtu izdarījis kāds no Latviešu leģiona. Vai jūs piekrītat tādām vērtējumam?" Profesors Kvits: "Jā. Es neesmu atradis nekādu nežēlīgi izdarītu noziegumu. Vismaz nav neviena protokola, kurā es būtu redzējis kādu dokumentāru pierādījumu."²⁷

Arī M. K. Baltais uzsver, ka neviens latviešu leģionārs nav apsūdzēts kara noziegumos ārpus bijušās Padomju Savienības robežām.²⁸

Visbeidzot — ASV nostāja pret Latviešu leģionu skaidri un noteikti izpaudās Pārvietoto personu (bēgļu) komisijas locekļa oficiālā vēstulē pirmskara Latvijas pilnvarotam lietvedim Latvijas sūtniecībā Vašingtonā Dr. J. Feldmanim: "Baltijas ieroču SS vienības (Baltijas leģioni) to mērķa, ideoloģijas, darbības un sastāva kvalifikācijas ziņā ir uzskatāmas par savrupām un no vācu SS atšķirīgām vienībām, tādēļ komisija tās neuzskata par ASV valdībai naidīgu kustību saskaņā ar Likuma par pārvietotām personām

13. paragrāfā izdarīto labojumu." 1950. gada 18. septembrī.

Šis iepriekš minētais svarīgais dokuments — vēstule — oriģinālvalodā ir šāda. *"That the Baltic Waffen SS units (Baltic Legions) are to be considered as separate and distinct in purpose, ideology, activities, and qualifications for membership from the German SS, and therefore the Commission holds them not to be a movement hostile to the Government of the United States under Section 13 of the Displaced Persons Act, as amended."*

Līdz pilnīgi skaidrai izpratnei par to, ko nozīmē vārdi "Latviešu SS ieroču leģions", amerikāņi nonāca piecus gadus pēc kara. Latviešu 15. divīzijas 33. pulka komandieris pulkvedis V. Janums 1945. gada 20. aprīlī nolēma izvairīties no vāciešu pavēles iesaistīt 33. pulku Berlīnes aizstāvēšanas kaujās. Riskantā pasākumā, kura īstenošanas laikā pulkvedim par pavēles neizpildīšanu draudēja nāvessods, V. Janums septiņu dienu laikā slēptā pārgājienā pa nomalēm un mežu ceļiem izveda 33. pulku līdz Elbas upei, lai 27. aprīlī padotos gūstā amerikāņu armijai. Pirmajā Januma nopratināšanā kāda ASV armijas ģenerāļa un trīs citu ASV virsnieku klātbūtnē nopratinātājs kapteinis viņam jautāja: "Vai jūs zinājāt, ka Vācijā darbojas gestapo?" Janums: "Jā, to es zināju, jo arī daudzus latviešus gestapo arestēja." Kapteinis: "Jūs to tā tad zinājāt, bet tomēr karojāt kopā ar vāciešiem." Janums: "Mēs aizstāvējām savu zemi, jo baidījāmies no tām šausmām, ko jau 1941. gadā pieredzējām no NKVD (Iekšlietu tautas komisariāts). Tā rīkojās daudz nežēlīgāk par gestapo." Januma atbildi dzirdot, visi amerikāņu virsnieki smējās.²⁹

Šeit piebildīsim ievērojamā franču vēsturnieka Žana Batista Diresela vārdus: "Tas, ka kāda zeme objektīvi aplūko pagātņi, bieži vien ir nenozīmīgi kādai citai zemei, aplūkojot savu vietu vēsturē. Vēsture ir kolektīva atmiņa."

Taču, kā rāda M. K. Baltais pētījumi arhīvos par pakāpeniski veidojošos attieksmi Rietumu sabiedroto aprindās sakarā ar Latviešu leģionu, kā arī citu vēsturnieku pētījumi, atziņa, ka latviešu leģionāri bijuši cīnītāji tikai pret boļševikiem un ka viņi nav pielīdzināmi vācu SS vīriem un nacistiem, sevišķi amerikāņiem radās jau krietni agrāk. Jau Nirnbergas prāvā tika atzīts, ka par noziedzniekiem nav atzīstamas tās personas, kuras valsts piespiedusi iestāties par locekļiem SS organizācijā tādā veidā, ka tām nebija citas iespējas, un šīs personas nav pastrādājušas kara noziegumus. Šī sprieduma daļa bija ļoti nozīmīga, lai vēlāk izskaidrotu un pamatotu Rietumu pasaules sabiedrībai latviešu un igauņu "ieroču SS" divīziju karavīru faktisko nepiederību pie šīs organizācijas. Tādēļ arī kopš 1946. gada amerikāņi un briti steidzās atvaļināt un nosūtīt uz dzimteni daudzos ilgstošajā karadarbībā un karadienestā nogurušos karavīrus, tie sāka izveidot paramilitāras organizācijas no eiropiešu bēgļiem. Tā kopš 1947. gada marta Nirnbergas tiesu pils un cietuma apsardzē piedalījās arī latviešu karavīri, turklāt lielākā daļa no viņiem bija bijušie latviešu leģionāri. Vēl šodien ir dzīvi Nirnbergas tiesu pils un cietuma bijušie apsargi — leģionāri gan Latvijā gan ārpus tās.^{30,31,32}

Acīmredzot latviešu un igauņu ieroču SS karavīrus atļāva iesaistīt rietumvalstu organizētās paramilitārās

vienībās okupētajā Vācijā, kā arī tiesājamo vācu nacistu apsargāšanā tāpēc, ka sabiedroto apvienoto štāba vārdā ģenerālis Eizenhauers jau 1945. gada 10. jūlijā bija nosūtījis vēstuli britu štāba priekšniekam ģenerālim Aleksanderam, kurā teikts, ka, apsverot problēmu, kas būtu jādara ar sagūstītiem rietumvalstu un neitrālo valstu pilsoņiem, kuri dienējuši ienaidnieka karaspēkā, visi citi, kas nav kara noziedznieki vai drošības dēļ aizdomās turētas personas, ir jārepatriē, izņemot Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Polijas pilsoņus.³³

Apstākļi, ka Rietumu sabiedroto valdību pārstāvji, juristi un ģeneralitāte tūlīt pēc kara beigām nolēma organizēt latviešu paramilitārās vienības, turklāt zinādami, ka šajās vienībās absolūtu vairākumu veido bijušie latviešu leģionāri, un atļāva tiem apsargāt apcietinātos visaugstākā ranga nacistus, pats par sevi norāda, cik absurdi ir dēvēt leģionārus par nacistiem.

Latvijas Universitātes emeritētais profesors *Dr. hist.* Heinrihs Strods pētījis Latviešu leģiona lietas sešos arhīvos. Tie ir Latvijas Valsts vēstures arhīvs Rīgā, Koblencas federālais arhīvs Vācijā, Lielbritānijas Valsts vēstures arhīvs, Vācijas Ārlietu ministrijas politiskais arhīvs Bonnā un ASV Nacionālais arhīvs Vašingtonā. Šie pētījumi skaidri pierāda, ka arī krieviem bija zināma patiesība par Latviešu leģionu, lai gan tieši Krievija tagad vērs pret Latviešu leģionu visnepatiesākos apgalvojumus un apmelojumus.

Jau 1942. gada 16. septembrī Sarkanās armijas politiskās pārvaldes 7. nodaļas priekšnieks pulka komisārs

M. Bigcevs, balstoties uz 19. un 21. bataljona karagūstekņu (19. un 21. bija no pirmajiem latviešu bataljoniem, kas devās uz austrumiem, lai cīnītos pret boļševikiem — V. L.) nopratināšanas materiāliem, ziņoja Latvijas Komunistiskās partijas CK loceklim A. Pelšem Maskavā: “Katrā ziņā vienalga, kādā ceļā latvieši nokļuvuši 19. un 21. bataljonā, tomēr jāšaubās, ka viņi tajos iestājušies brīvprātīgi. Latvieši ļoti labi zina, ka vācieši uz viņiem skatās no augšas.”³⁴

1943. gada 24. jūnijā PSRS valsts drošības tautas komissārs V. Merkulovs rakstīja LKP 1. sekretāram J. Kalnbērziņam, ka “faktiski leģiona formēšana tika veikta noteiktu gadagājumu vīriešu piespiedu mobilizācijas kārtībā”.³⁵

Sarkanās armijas politiskais darbinieks virsleitnants E. Fridrihsons 1943. gada 5. septembrī ziņoja J. Kalnbērziņam, ka daži leģiona virsnieki aģitējot, ka “drīz vācietis un krievs būs galīgi novājināti un tad pienāks brīdis atgriezties ar ieročiem mājās un nodibināt buržuāzisku, demokrātisku Latviju. Gan jau vecie draugi angļi palīdzēsot”.³⁶

Sevišķi plašus gūstekņu pratināšanas materiālus bija ieguvis kapteinis V. Meļinovskis. 1944. gada 3. aprīlī viņš rakstīja, ka 1944. gada marta kaujās no 15. divīzijas un 2. brigādes dezertējuši 150 latvieši. Kad 2. robežapsardzības pulkam paziņots par ieskaitīšanu ieroču SS 15. divīzijā, 600 cilvēku Abrenē (Abrene — 1944. gadā dzelzceļa robežstacija ar PSRS — V. L.) izbēguši. Kareivji šāvuši gaisā un klieguši: “Mēs neesam brīvprātīgie! Neiesim tālāk. Negribam svešā zemē karot par vāciešiem.”³⁷

1944. gada 10. aprīlī Sarkanās armijas Galvenā politiskā pārvalde slepenā dokumentā Nr. 123 nosūtīja J. Kalnbērziņam virsleitnanta Koļegajeva ziņojumu "Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Padomju Savienību un starptautiskā stāvokļa vērtējums". "Latvieši gatavi cīnīties kā pret krieviem, tā pret vāciešiem," latviešu komunistu vadītāju informēja Koļegajevs. Tāpat 1944. gada aprīlī Sarkanās armijas Galvenā politiskā pārvalde (ģenerālis Batuševskis) nosūtīja slepenu ziņojumu, kurā teikts, ka latvieši gatavi cīnīties kā pret krieviem, tā pret vāciešiem. (...) Apmēram līdz 1943. gada novembrim," rakstīts ziņojumā, "vācieši mobilizēja latviešus vācu armijā un nacionālās karaspēka daļās aiz brīvprātīgas maskas."³⁸

Tagadējās Krievijas Federatīvās Republikas vēsturnieku vidū paretam arī gadās kara vēsturnieki, kuri pauž objektīvus uzskatus par to, kādēļ baltieši karoja vāciešu pusē pret PSRS. Tā tatāru vēsturnieks, bijušais Sarkanās armijas pulkvežleitnants T. Ibatuļins grāmatā "Karš un gūsts" raksta: "Nacionālās pretrunas saasinājās 1939. un 1940. gadā sakarā ar Baltijas valstu, Rietumukrainas, Rietumbaltkrievijas, Besarābijas un Ziemeļu Bukovinas pievienošanu PSRS. Šo reģionu tautu vairākums nepiekrita savas valsts teritorijas okupācijai, labprāt nepieņēma padomju iekārtu, kolhozus utt. Viņi nevarēja piedot nacionālo pazemojumu, deportācijas un nācības zieda, iedzīvotāju aktīvākās daļas iznīcināšanu turpat uz vietas." Diemžēl šāda grāmata Krievijā tika izdota tikai 600 eksemplāru metienā. 600 uz 150 miljoniem iedzīvotāju!³⁹

Vislabāk informētie par apstākļiem un norisēm okupētajā Latvijā bija vācieši. Viņi zināja, ka latviešu vairākums baidās no iespējamās Baigā gada terora un asinsplūsmas atkārtotāšanās, gadījumā ja Sarkanā armija otrreiz okupētu Latviju. Tādēļ arī 1943. gada 10. februārī pēc vācu 6. armijas sakāves Stalingradā Ādolfs Hitlers izdeva vēsturisku pavēli: *"Ich befehle die Aufstellung einer lettischen SS — Freiwilligen Legion. Grösse und Art des Verbandes richten sich nach der Zahl zur Verfügung stehenden lettischen Männer."* ("Es pavēlu izveidot Latviešu SS brīvprātīgo leģionu. Vienību lielums un veids atkarīgs no rīcībā esošo latviešu karavīru skaita.") Tas skaidri liecina, ka brīvprātība tika uzspiesta. Vārdi "es pavēlu" taču nekādi neatbilst jēdzienam "brīvprātīgums".^{40,41}

Starptautiskajā vēsturnieku konferencē 1999. gada 14. un 15. jūnijā Rīgā Kanādas vēsturnieks Harods Oto nolasīja referātu "Brīvprātīgi iesauktie": *How the Germans Conscripted "Volunteers" for the Latvian Legion*. ASV Nacionālajā arhīvā veikto pētījumu galīgais slēdziens kanādiešu vēsturniekam ir šāds: "Jebkāda vācu veiktā latviešu mobilizācija, protams, atbilstoši Hāgas konvencijai, bija nelikumīga. Uzskatu, ka tad, ja notiek iesaukšana kara-klausībā, nevar runāt ne par kādu brīvprātības principu."⁴²

Vāciešu okupētajā Latvijā nacistu civilpārvaldes vācu ierēdņi ir atstājuši tagad atklātajos arhīvos skaidras liecības par latviešu tautas un Latviešu leģiona karavīru politiskajiem uzskatiem un cīņas mērķiem.

Ostlandes reihskomisariāta politiskās daļas vadītājs, valdības padomnieks F. Trampedahs, kad jau 1941. gada

Leģionārs Visvaldis Lācis

Latviešu leģiona izveide

Latvijas leģionā mobilizētie latviešu puīši. Rīga, 1943. gada vasara

15. divīzijas remontdarbnieku rotas karavīri apmācībās Bitovas apkārtnē.
Vācija, 1944. gada rudens

15. divīzijas remontdarbnieku rotas karavīri Bitovas apkārtnē.
Vācija, 1944. gada rudens

19. policijas bataljona parāde. Rīga, 1942. gada aprīlis.
Priekšplānā: bataljona komandieris kapteinis Gustavs Praudiņš

Leģionāri Austrumu frontē

2. brigādes 39. pulka leģionāri. Volhova, 1943. gada vasara

2. brigādes jauno karavīru sagaidīšana. Volhova, 1943. gada vasara. No labās:
otrais — 39. pulka štāba priekšnieks kapteinis Nikolajs Galdiņš, trešais —
39. pulka komandieris pulkvedis — leitnants Voldemārs Veiss

Latviešu leģionāri Veļikajas upes pozīcijās. 1944. gada marts

Municijas nokrautne 2. brigādes aizsardzības sektorā. Volhova, 1943. gada vasara

Dāvanu paciņu saņemšana 2. brigādes 39. pulkā. Volhova, 1943. gada pavasaris

2. brigādes 39. pulka leģionāri izbrīvējuši brīdi arī friziera apmeklējumam. Volhova, 1943. gada rudens

15. divīzijas 15. artilērijas pulka karavīri Austrumu frontē.
Novosokolņiku apkārtnē, 1944. gada janvāris

Vācijas Gaisa spēku lidmašīna, ko izmantoja 2. brigādes ievainoto karavīru
transportēšanai. Volhova, 1943. gada rudens

Latviešu leģionāri cīnās Latvijā

Ģenerālleitnants
Rūdolfs Bangerskis sniedz
karavīram Latvijas karogu

Pēc NSG – 12 1. eskadriļas 2000. kaujas lidojuma. 1944. gada 9. septembris.
No kreisās: eskadriļas komandieris kapteinis Alfrēds Salmiņš, kaprālis
Pēteris Japiņš

Latviešu leģiona ģenerālinspektora ģenerālleitnanta Rūdolfa Bangerska vizīte VI SS armijas korpusa štābā. Tīrza, 1944. gada 20. augusts. No labās: SS obergruppenfīrers Valters Krīgers, ģenerālleitnants Rūdolfs Bangerskis, virspulkvedis Artūrs Silgailis, SS standartenfīrers Sommers

Latviešu leģiona ģenerālinspektora ģenerālleitnanta Rūdolfa Bangerska vizīte sardžu bataljonā Rīgā. Bolderāja, 1943. gada 13. septembris

15. divīzijas 15. artilērijas pulka jaunās haubices Ģintermuižā.
Jelgavas apkārtnē, 1943. gada vasara

Latviešu leģiona slimnīcas personāls Kurzēmē pēc Rīgas atstāšanas.
1944. gada oktobris

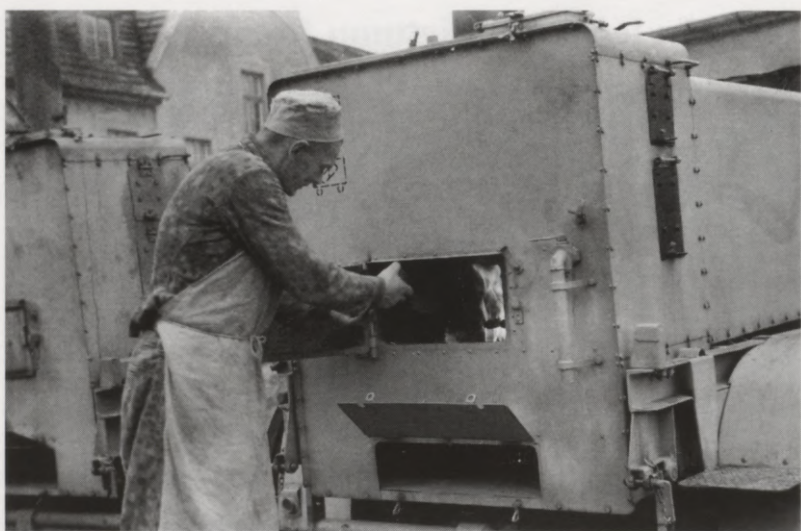
Latviešu leģionāri Rietumu frontē

Latviešu leģiona
papildinājumu depo būvpulka
nometne Tornos apkārtnē.
Vācija, 1944. gada rudens

15. divīzijas štāba vienības ceļā uz Vāciju. Rīga, 1944. gada 25.–26. augusts

15. divīzijas maizes cepēju rota. Vācija, 1944. gada rudens

15. divīzijas 33. grenadieru pulka II bataljona leģionāri padodas gūstā.
Meklenburga, 1945. gada 3. maijs

Latviešu leģionāri nodod ieročus dāņu pretošanās kustības cīnītājiem
Bornholmas salā. Renne, 1945. gada 7. maijs

19. divīzijas 44. pulka rotas
komandieris virsleitnants
Miervaldis Ādamsons

19. divīzijas 42. pulka rotas
komandieris virsleitnants
Alfrēds Jānis Bērziņš.
1944. gada rudens

19. divīzijas 44. pulka rotas
komandieris leitnants Augusts Biters.
Fotografēts pēc 2. pasaules kara

15. divīzijas 33. pulka komandieris
pulkvedis Vilis Janums.
1943. gada vasara

19. divīzijas 19. artilērijas pulka
divīziona komandieris majors
Voldemārs Grāvelis.
1944. gada rudens

2. brigādes 39. pulka 13. rotas
komandieris leitnants
Miervaldis Ziedainis.
Volhova, 1943. gada rudens

jūlija beigās tika formētas pirmās četras latviešu kārtības sargu rotas, kuras vēlējās doties cīņā pret boļševikiem, 1941. gada 16. augustā slepenā ziņojumā rakstīja: "Vienotu latviešu vienību veidošanu cīņai pret boļševikiem es uzskatu par smagu kļūdu. Kā lietuvieši no savām partizānu cīņām secina par morālajām tiesībām uz savu pārstāvību, tā to pašu darītu arī latvieši no savu vienību cīņām." 1943. gada 26. oktobrī F. Trampedahs nosūtīja austrumu lietu ministram A. Rozenbergam Latvijas drošības policijas un SD komandiera 1943. gada 1. augusta ziņojuma izvilcumu "Politiskā pieredze ar latviešu leģionu". Dokumentā konstatēts, ka vāciešiem naidīgā propaganda no šovinizistiski noskaņotajām aprindām palielinās, sevišķi latviešu leģionāru un paš aizsardzības spēku virsnieku korpusā. "Šeit, sevišķi virsnieku aprindās, bieži tiek apspriests jautājums par valsts aizsardzības nepieciešamību vācu atkāpšanās gadījumā."⁴³

Arī LU doktorands U. Neibergs pievērsis uzmanību iepriekš minētajam Drošības policijas un SD komandiera Latvijā R. Langes ziņojumam: "Ir viegli pamanāms, ka pie latviešu brigādes piederīgie, kuri atrodas frontē, kopīgā frontes pārdzīvojuma iespaidā vairāk iestājas par sadarbību ar vāciešiem, bet latviešu karaspēka vienībās, kuras atrodas apmācībās dzimtenē — it īpaši virsniecībā, arvien vairāk vērojams krasi nacionālistisks noskaņojums un visa vāciskā noliegšana. Virsnieku korpusā acīmredzot atrodas šovinizistisko aprindu augošā ietekmē. Tas izpaužas pieaugošā nedisciplinētībā un vāciešiem naidīgās izpaušmēs karaspēkā."⁴⁴

Pēc Latviešu leģiona izveidošanas Jelgavas apgabala komisārs V. E. fon Medems 1944. gada sākumā kādā apspriedē Austrumu okupēto apgabalu reihssministrijā atzina, ka bažas nav bijušas bez pamata un ka "dažu anglofilo latviešu politiķu priekšstatos šīs (..) latviešu divīzijas ir pirmās **angļu** divīzijas, kas cīnās pret boļševikiem". Latvieši sapņojot par 1919. gada atkārtošanos, kad ar vāciešu palīdzību viņiem izdevies padzīt komunistus, bet pēc tam ar angļu palīdzību gūt virsroku pār vācu spēkiem. Šajās cerībās viņus stiprinot arī tas, ka kādreizējais landesvēra angļu komandieris pulkvedis H. Aleksanders — tagad jau feldmaršals — komandē sabiedroto spēkus Vidusjūras cīņu laukos.⁴⁵

V. E. fon Medems 1944. gada 15. februārī ziņoja A. Rozenberga sasauktā apspriedē Rīgā: "Šodien ir tāds stāvoklis, ka mērķis "Latviju — latviešiem" un "brīva valsts" visus ir tā pārņēmis, ka neviens pret vāciešiem draudzīgi noskaņots latvietis neiedrošinās atklāti runāt citādi kā tikai par Latvijas suverenitāti. (..) Par mērķi latviešu tautai tagad jābūt saņemt ar asinīm un upuriem izcīnīto zemes īpašumu un tēvu zemē celt savas tautas kultūru. (..) Bez šī mērķa neviens latviešu leģionārs frontē nevarēs cīnīties." Šajā apspriedē V. E. fon Medems uzdevis retorisku jautājumu A. Rozenbergam: "Vai šīs latviešu vienības darbosies kā reiha politikas nesējas, vai tās nevar kādā dienā darboties citādi?"⁴⁶

Arī landrāts Egers 1943. gada 4. novembra iesniegumā reihsskomisāram H. Lozem sūdzas — vācieši ir neapmierināti ar to, ka leģions nav pietiekami liels un ka latviešu

virsnieku lielākā daļa par savu mērķi uzskata neatkarīgas Latvijas nodibināšanu.⁴⁷

Spilgtus vērojumus, atziņas un liecības par Latviešu leģionu sniegušas vācu militārpersonas — kā bruņoto spēku, tā arī SS un policijas virsnieki.

Jau 1942. gada 17. februārī otras lielākās Latvijas pil-sētas Liepājas drošības policijas un SD komandieris Kīg-lers bija ziņojis: "Iedzīvotāji satraukumā runā par to, ka esot paredzēta vispārēja latviešu vīriešu mobilizācija. Tiek izteiktas domas, ka tādējādi vācieši gribot ārēji pieklājīgā veidā iedabūt latviešu jauno paaudzi armijā, lai tad frontē to kā lielgabalu gaļu iznīcinātu."⁴⁸

Savukārt jau pirms Kīglera SS un policijas augstākais vadītājs Ziemeļkrievijā un Ostlandē ģenerālis F. Jekelns brīdināja: "Latviešu iedzīvotājiem pēdējā laikā priekš-plānā izvirzās stingri izteiktas nacionālas jūtas. Nacionāli noskaņotie latvieši tagad tāpat kā agrāk cenšas pēc savas valstiskās patstāvības. Boļševismu viņi gan uzskata par savu lielāko ienaidnieku un vēlas to ar visiem līdzekļiem apkarot."⁴⁹

1944. gada vasarā pēc Rietumu sabiedroto spēku izcel-šanās krastā Normandijā vācu kara cenzūras darbinieki, kas kontrolēja no frontes uz tēvzemi sūtītās latviešu leģionāru vēstules, atzīmēja, ka latviešu karavīri pozitīvi izturoties pret saviem uzdevumiem, taču uzskatot, ka līdz ar sa-biedroto invāzijas sākumu Rietumos karš drīz beigšoties.⁵⁰

Vācijas armijas 212. frontes izlūkošanas grupas ko-mandieris leitnants Haselmanis savā "Stāvokļa analizē" 1944. gada 12. decembrī rakstīja: "To latviešu skaits, kuri,

izmantojot kā Vācijas, tā Padomju Savienības vājumu, cer uz neatkarīgas latviešu valsts atjaunošanu, arvien vairāk palielinās. Šīs latviešu tautas aprindas grib abu lielo kaimiņvalstu sabrukuma gadījumā likt svaru kausos visus latviešu tautas nacionālos spēkus un uzskata par pirmo uzdevumu palikt savā zemē, bet gadījumā, ja to okupētu padomija, iet mežos un tur sagaidīt izšķirošo stundu.” 19. ieroču SS divīzijas latviešu karavīri, pēc vācu frontes izlūkdienesta ziņām, frontes sabrukuma gadījumā gribēja turpināt cīņu pret boļševikiem kā partizāni.⁵¹

1945. gada 5. janvārī frontes izlūkošanas pārvalde “Austrumi III” rakstīja Vācijas armijas ģenerālštābam ziņojumu “Par stāvokli Kurzemē”: “Pēdējo mēnešu militāro notikumu rezultātā latviešu iedzīvotāju noskaņojums jāraksturo kā saspringts un nervozs. (...) Kaut arī no boļševikiem baidās visi, arī par vāciešiem lielākā daļa Kurzemē palikušo latviešu iedzīvotāju negrib nekā zināt.”⁵²

Šis noskaņojums pret vāciešiem, ko 1941. gadā iedzīvotāju vairākums bija sagaidījis kā atbrīvotājus no vislielākā ļaunuma un drauda latviešu tautai, 1944. gada nogalē un 1945. gadā bija rūgtuma pilns. Taču tas bija rūdzis pakāpeniski jau diezgan ilgi. Vācijas drošības policijas un SS priekšnieks E. Kaltenbrunnars 1943. gada vasarā pēc Baltijas valstu autonomijas prasības noraidīšanas nosūtīja ziņojumu SS reihsfireram: “Noskaņojums latviešu un igauņu aprindās sakarā ar autonomijas noraidīšanu”. E. Kaltenbrunnars rakstīja, ka šāds Vācijas solis radījis lielu vilšanos un modinājis atkal naidu pret visu vācisko. “Latvijas autonomijas noraidīšana,” konstatēja E. Kalten-

brunners, "atstājusi satriecošu iespaidu uz provinces pilsetu iedzīvotājiem un latviešu leģionāriem. (...) Leģionāri ar katru dienu kļūst agresīvāki pret visiem vāciešiem."⁵³

Profesors Dr. Heinrihs Strods, kurš, kā jau iepriekš minēts, veicis daudzus pētījumus kā gestapo, tā arī NKVD (čekas) arhīvos Latvijā un ārpus tās, uzsver, ka no kādas visaugstākās militārpersonas Vācijā — E. Kaltenbrunnersa ziņojuma, tāpat kā no daudziem citiem ārzemju izlūkdienesta ziņojumiem, izriet vismaz divi secinājumi: 1) leģions bija latviešu tautas daļa un pauda tautas lielākās daļas neatkarības centienus; 2) latviešu tautas lielākā daļa un leģions bija pret Lielvācijas politiku Baltijā.⁵⁴

Kaltenbrunnersa apgalvojumu par latviešu tautas un leģiona noskaņojumu apstiprināja 15. ieroču SS latviešu divīzijas komandieris vācu SS virspulkvedis Akss 1945. gada 27. janvārī: "Divīzijas latviešu karavīriem ir šāda politiska nostāja. Pirmām kārtām viņi ir latvieši. Viņi vēlas pastāvīgu latviešu nacionālo valsti. Nostādīti izvēles priekšā — Vācija vai Krievija —, viņi ir izšķīrušies par Vāciju, jo meklē saistību ar Rietumu civilizāciju. Vācu virskundzība viņiem šķiet mazākais ļaunums. Viņiem ir dziļi iesakņojies naids pret Krieviju, un tas ir padziļinājies pēc krievu iesoļošanas Latvijā 1940. gadā un tai sekojošās okupācijas. Viņi uzskata cīņu pret Krieviju par nacionālo pienākumu."⁵⁵

Vācu virsnieki labi zināja leģionāru cīņas motīvus un tos dažkārt apzināti izmantoja divkosīgi. Tā 15. latviešu divīzijas komandieris virspulkvedis Obvurcers 1945. gada 1. janvārī izdeva divīzijai pavēli, kurā leģionāriem uzmundrinoši sacīts: "Jūs cīnāties par neatkarīgas Latvijas

atjaunošanu. Jūs cīnāties par latviešu dzimtenes atbrīvošanu, kas pēc vācu uzvaras kļūs par patstāvīgu valsti.”⁵⁶

1945. gada aprīļa vidū 15. latviešu divīzija karoja Vācijā, Vācijas sakāve bija jau skaidri redzama, tāpat kā Rietumu sabiedroto uzvara. Taču divīzijas karavīri vēl atradās Vācijas austrumu frontē un kā arjergarda karaspēka daļa atturēja Sarkanās armijas virzīšanos rietumu virzienā. Divīzijai atrodoties šādā militārā un politiskā stāvoklī, 15. divīzijas komandieris virspulkvedis vācietis Burke sasauca visu divīzijas virsnieku sapulci. Sanāksmes beigās Burke teica, lai pieceļas tie latviešu virsnieki, kuri ar mieru cīnīties pret Rietumiem. Nevienš nepiecēlās. Tad Burke lika piecelties tiem, kuri ar mieru turpināt cīņu pret komunistiem. Piecēlās visi kā viens. Burke tikai noteica: “Nu, tad es jūs turu pie vārda. Bet tiem, kas klusībā koķetēs ar angļiem un amerikāņiem, es varu sacīt, ka viņu nodoms neizdosies.” Ar to arī sanāksme beidzās.⁵⁷

Tā kā latviešu karavīri kategoriski atteicās piedalīties karadarbībā pret Rietumu sabiedrotajiem, beigās arī divīzijas komandierim Burkem neatlika nekas cits kā pakļauties latviešu prasībām un dot solījumu, ka kapitulācijas gadījumā 15. divīzija varēs doties uz Rietumiem un padošties gūstā rietumnieku karaspēkam, ko tā arī darīja. Tikai apmēram 80 divīzijas izlūku bataljona karavīrus ar pavēles neizpildīšanas seku draudiem vāciešiem izdevās iesaistīt ielu kaujās Berlīnē pilsētas aizstāvēšanai pret Sarkanā armiju.⁵⁸

Latviešu leģionā ietilpa arī vairākas nakts bumbvedēju eskadriļas. Šo eskadriļu virsnieki bija kādreizējās

Latvijas armijas aviācijas pulka karavīri. Nakts bumbvedēju eskadriļas ļoti sekmīgi cīnījās austrumu frontē pret Sarkanās armijas spēkiem. Kad Sarkanā armija jau bija iekarojusi lielāko daļu Latvijas teritorijas, latviešu aviācijas leģionu izformēja un pārveda uz Dāniju bez lidmašīnām, jo vācieši neuzticējās latviešu lidotājiem, viņi baidījās, ka lidotāji, paceļoties kaujas uzdevumiem no lidlaukiem rietumu frontes tuvumā, varētu pārlidot pie Rietumu sabiedrotajiem. Tāpēc 1944. gada novembrī latviešu aviācijas virsniekus, virsnieku vietniekus un virsseržantus nosūtīja uz kājnieku sagatavošanas kursiem Esbjergā Dānijā. Šie kursi ilga līdz decembra sākumam, un pēc tam vācu pulkvežleitnants Fikss kā kursu komandieris ierosināja latviešus un igauņus (igauņu aviācijas eskadriļu karavīri arī tika nosūtīti uz šiem kursiem) iesaistīt cīņā kā kājniekus rietumu frontē. Visi latviešu un igauņu aviācijas karavīri atteicās to darīt, pieprasot, lai tos nosūta uz Latviešu, respektīvi, Igaunņu leģionu.^{59,60}

Arī 19. latviešu divīzijas komandieris SS ģenerālis Krīgers, runājot par Kurzemes cietoksnī ielenkto vācu bruņoto spēku sastāvā ietilpstošo 19. divīziju, kas tur cīnījās no 1944. gada oktobra līdz kapitulācijas brīdim 1945. gada 8. maijā, nevarēja atturēties ne no pelnītās pateicības izteikšanas šai divīzijai, ne no vāciešu nepildītiem politiskiem solījumiem: "Es droši varu sacīt, ka latviešu 19. divīzija ir labākā kājnieku divīzija Kurzemē. Šīs divīzijas vīri zina, par ko tie cīnās. Latvija būs, un tā izaugs no savu karavīru varonīgajām cīņām."⁶¹

Vācu SS junkurskolas un virsnieku skolas Telcā mācību

nodaļas komandieris, vēlākais šīs skolas priekšnieks, pēc kara gados ar zvērestu devis liecību Nirnbergas kara noziedznieku prāvā. Par latviešu un igauņu junkurskolas kursantiem, tāpat nākamajiem virsniekiem, kā arī par latviešu un igauņu virsniekiem, kuri Telcā apguva speciālu apmācības kursu vācu kara taktikā un vācu ieroču iepazīšanā, Rihards Šulce-Kosens ir teicis: "Jāatzīmē, ka latvieši un igauņi nebija nacionālsociālistiskās ideoloģijas pārstāvji. Viņi par savu galveno uzdevumu uzskatīja cīņu pret boļševismu, kas bija okupējis viņu zemi, un viņi gribēja to atkal atbrīvot."⁶²

H. Štēbers, kas bija rūpīgi iepazinies ar Latviešu leģiona karotāju gaitām, veicot pētījumus Freiburgā, Vācijas militārajā arhīvā, uzsvēris: "Strīdu, kas bija iededzies un vēl tagad nav pabeigts, par to, vai latvieši cīnījās pret Vāciju vai par savu zemi, ir izšķīrusi vēstures gaita." Štēbers akcentē, ka latvieši cīnījušies, atceroties rūgtu mācību, ka 1940. gadā viņi savu brīvību atdeva bez cīņas. Viņi uzskatījuši sevi par cīnītājiem neatkarīgas Latvijas atgūšanai, un viņu mērķis galu galā esot bijusi cīņa par tautas kailas izdzīvošanas iespēju. Gandrīz neviena cita vācu armijas divīzija tik īsā laikā neesot atzīmēta Vācijas bruņoto spēku virspavēlniecības dienas ziņojumos (14 reižu) kā 19. latviešu ieroču SS divīzija. Tādēļ arī vācu vēsturnieks Štēbers noraida kā maldīgu izraēliešu profesora Šteina un Izraēlas armijas apgalvojumu, ka tikai no valstsvācu (*Reichsdeutsche*) sakopotām SS divīzijām bijusi kvalitatīva nozīme kara darbībā. Štēbers nosauc par militārpsiholoģijas retu parādību, kas būtu sevišķi jāapcer, arī to, ka 19. divīzija, par

spīti smagiem zaudējumiem nepārtrauktās kaujās, līdz kara pēdējām dienām paturējusi kaujas gribu, nelokāmību un pašāvivību uz sevi.⁶³

Cits vācu vēsturnieks Hanss Verners Noilens Minhenes universitātes izdotajā grāmatā līdzīgi noskaidrojis leģionāru cīņas motīvus un mērķus: "No otras puses, ievērības cienīgs ir fakts (..), ka viņu iesaistīšanās karā neizrietēja galvenokārt ideoloģiskuma dēļ, ne arī simpātiju dēļ pret nacionālsociālistisko Vāciju. (..) Baltieši ieņem izņēmuma stāvokli, tā ka "viņu brīvprātīgums" (pēdīnās šo vārdu līcis H. V. Noilens — V. L.) kā atsevišķs gadījums ir vairāk nekā apšaubāms." Šo vārdu par "brīvprātīgumu" H. V. Noilens attiecinājis uz vācisko nosaukumu *Freiwillige Lettische Legion der Waffen-SS*. Noilens turpina: "Baltieši, somi un spāņi tikai nosacīti var tikt iekļauti Viduseiropas un Rietumeiropas ideoloģiskajā tendencē. Viņiem vācu propagandas tēmas — nacionālisms, Lielvācija, Eiropa — nenozīmēja neko vai gandrīz neko. Igauni, latvieši un somi par savas darbības īsto dzinējatsperi uzskatīja antikomunismu un patriotismu. Tas atbilda viņu pieredzei, ko viņi bija guvuši 1939./1940. gadā un 1940. gada vasarā ar padomju komunismu. Tālāk lasāms: "Kas vispār attiecināms uz patriotismu un nacionālismu, tad šie jēdzieni jāizskaidro dažādi. Somiem un baltiešiem šie jēdzieni bija ar vienādu nozīmi — iestāties par savas valsts turpmāku pastāvēšanu un cīņa pret Padomju Savienību." H. V. Noilens konstatē: "Arī attiecībā uz domām par Eiropu (šeit Noilens runā par vāciešu propagandēto "Jauno Eiropu" — V. L.) autora aptaujātie igauņi, latvieši

un somi bija izņēmums. To nav grūti izskaidrot viņu tēvzemes ģeopolitiskā stāvokļa dēļ. Šīs nomaļu tautas bija tieši kā frontes valstis, kurām cīņa par padomju imperiālismu bija cīņa par nācijas turpmāko eksistenci. Patriotisms un antikomunisms bija visu apsvērumu priekšplānā.⁶⁴

Tā kā latvieši nedrīkstēja formēt paši savu armiju, vācieši atzina par vēlamu veidot nacionālas SS vienības, ko daudzi uzskatīja par pirmo pakāpienu uz nacionālo armiju.⁶⁵

H. V. Noilena grāmatai *An deutscher Seite* priekšvārdu uzrakstījis slavenā krievu rakstnieka Ļeva Tolstoja dzimtas atvase Nikolajs Tolstojs, kas pēc komunistu revolūcijas un Pilsoņu kara patvērumu atrada Anglijā un kā rakstnieks un publicists strādā vēstures un politisko attiecību jomā. N. Tolstojs raksta: "Bet, ja karš mums vienu lietu ir mācījis, tad tas ir — piesargāties no vispārīgiem spriedumiem. Vai mēs patiesi varam izteikt pārmetumus baltiešiem, kuri jau sacēlušies pret saviem padomju apspiedējiem ar ieročiem rokās, pirms vēl vācieši bija iesaļojuši viņu zemē?" (..) Taču būtu pārsteidzīgi tos, kuri "pieklājīgi" karoja, uzreiz nosodīt, tāpēc ka viņi pievienojās vienīgajam sabiedrotajam, ko varēja atrast. Tāda uzvarētāju izturēšanās izskatītos kā nepanesama liekulība. Jo, ja ir bijis neattaisnojami amorāli pievienoties vāciešiem, kad nebija nekādas citas izvēles, ko tad var sacīt par Rietumu sabiedrotajiem, kuri labprātīgi (un brīvprātīgi) noslēdza pilnīgu savienību ar valsti, kas bija tikpat ļauna un vēl vairāk asinīm aptraipīta nekā nacistiskā Vācija? Ja brīv-

prātīgie būtu karu pārdzīvojuši, viņi varētu attaisnot savu izturēšanos ar tādiem pašiem vārdiem kā britu ministru prezidents Harolds Makmilans: "Ja tevi kāds noziedznieks sagrābis pie rīkles, diez vai tu sūdzēsies par kaut kāda cilvēka morāliskajām īpašībām, kurš pret savu gribu ievilkts sadursmē. Nebija diskusiju par to, vai tas atbilst mūsu gaumei — dabūt krievus par mūsu sabiedrotajiem. Mūsu izolētā stāvoklī tas acīmredzot bija kā no debesīm sūtīts laimes gadījums."⁶⁶

Vācu kara vēsturnieks profesors K. G. Pfefers par latviešu, igauņu un rietumukraiņu karavīriem, kuri karoja vācu pusē, nācis pie šādas atziņas: "Ar savu darbību viņi vēlāk gribēja panākt savas dzimtenes neatkarību."⁶⁷

Vācieši, zinādami latviešu leģionāru tieksmi pēc neatkarīgās valsts atjaunošanas, neuzticējās viņiem visā pilnībā līdz pēdējām kara dienām. 1945. gada 1. aprīlī Kurzemes cietoksnī ielenktā vācu armijas grupējuma virspavēlniecība ziņoja Vācijas bruņoto spēku ģenerālštāba operatīvajai nodaļai par 19. latviešu SS divīziju: "Pēc savām kaujas spējām tā ir arī uzbrukuma kaujām piemērota divīzija. Divīzija pašlaik uzrāda ievērības cienīgu sniegumu." Tomēr ziņojuma noslēgumā lasāms: "Mierīgos frontes sektoros divīzija var kļūt politiski neuzticama ar neparedzamām sekām."⁶⁸

Šis vācu Kurzemes karaspēka grupējuma ziņojums apstiprina kādreizējā latviešu kara ziņotāja Alberta Egliša rakstītos vārdus: "Kurzemes karaspēka virspavēlniecība 1945. gada 1. aprīlī slepenā rakstā (tikai divos eksemplāros) ar šifru 1a Nr. 46/45g. Kdos Chef. Vācijas bruņoto

spēku virspavēlniecībai Vācijā, vērtējot cietokšņa aizstāvju divīzijas, latviešu deviņpadsmito raksturo tā: "No karavīra līdz komandierim apbrīnojama kaujas vienība, tikai tai nedrīkst būt daudz brīva laika, kā arī to nedrīkst vienā vietā ilgi turēt, jo tad viņi daudz domā par savas valsts atjaunošanu un par savu tautu, kam var būt pēkšņi neparedzamas sekas un kas apgrūtina pilnīgu politisku uzticēšanos. Kaut gan citādi tā Kurzemē pašreiz ir labākā kaujinieku divīzija."⁶⁹

Savu vērtējumu par Latviešu leģionu devis ražīgais daudzu vēstures un kultūrvēstures publikāciju presē un grāmatu autors, austrietis, Vīnē dzīvojošais vēstures zinātnieks doktors Manfreds Šoihs. Vispirms uzsvēris, ka trīs Baltijas zemju tautas veselu gadu pirms Vācijas un PSRS kara sākuma bija izjutušas visā pilnībā Staļina brutalitāti, Šoihs paskaidro, kā radās latviešu ieroču SS vienības un kāpēc tās radās: "Kad militārais stāvoklis karā arvien vairāk pasliktinājās, Himlers atteicās no noslēgtības, kuras dēļ līdz tam ieroču SS vienībās uzņēma tikai ārvalstu vāciešus (*Volksdeutsche* — V. L.) un valstsvāciešus (*Reichsdeutsche* — V. L.). Austrumeiropas tautu ieroču SS vienības sākumā tika nodibinātas Igaunijā un Latvijā, kuras vēlāk, Sarkanai armijai tuvojoties, izmisīgi cīnījās pret ienaidnieka lielo pārspēku, no kura viņi nevarēja sagaidīt nekādu žēlastību."⁷⁰

Franču vēsturnieku dzimtu pārstāv divi Kartjē. Žans Pjērs Kartjē bija pazīstams ar grāmatu "Pirmais pasaules karš"; Reimons Kartjē ar grāmatām "No Pirmā līdz Otrajam pasaules karam", "Pēc Otrā pasaules kara", kā arī ar

kapitāldarbu "Otrais pasaules karš". Šis grāmatas vācu tulkojuma 985. lappusē lasām: "Par Kurzemi iedegās ne mazāk kā sešas lielkaujas, no kurām pēdējā ieilga līdz aprīļa sākumam (1945. gadā — V. L.). Ģenerāļa Hilperta vadītās vācu karaspēka daļas pastiprināja baltiešu, sevišķi latviešu, vienības, kuras izmisīgi cīnījās pret saviem sensenajiem apspiedējiem."⁷¹

Kanādiešu vēsturniece M. K. Baltais uzsver, ka sarkanarmieši sagūstītos latviešus nošaujot, jo krievi sakot, ka tie cīnoties pret sarkanās Latvijas valdību, kas darbojoties trimdā Krievijā.⁷²

Par to, ka sarkanarmieši nošauj arī tos latviešu karavīrus, kas kauju gaitā, turklāt neapbruņoti būdami, padodas pretinieka karavīriem, ziņo arī vācu kara vēsturnieks H. Štēbers.⁷³

Tomēr vissatriecošāko liecību bijušās padomju valsts arhīvos atradis Latvijas Totalitārisma seku dokumentēšanas centra pētnieks Ritvars Jansons. 1944. gada 22. februārī slepenā vēstulē PSKP Centrālās komitejas loceklim G. Maļenkovam Latvijas komunistu vadonis Maskavā Jānis Kalnbērziņš jau izmisīgi lūdz piegādāt gaisa ceļā ieročus, bet tos uz Latviju latviešu sarkanajiem partizāniem nesūtīja, kaut no Latvijas ziņojumi vēstīja, ka leģiona desertieri pāriet pie partizāniem grupās pa 13–15 cilvēkiem. Frontei pienākot tuvāk Latvijai, daudzi latvieši nevēlējās karot vācu armijā un patvērumu meklēja mežā. Ritvars Jansons, arhīvā pētot materiālus par Latvijas austrumu novada nevainīgu iedzīvotāju, civilpersonu, nežēlīgu nogalināšanu (sieviete grūtniece iesviesta degošā mājā),

apsūdzētā V. Kononova lietā atklājis drausmīgu krievu partizānu naida izpausmi pret Latviešu leģiona dezertieriem un latviešiem vispār. Lūk, arhīvos R. Jansona atrastais un izpētais LPSR partizānu kustības štāba 1944. gada 20. maija radiogrammas atšifrējums. Paskaidrojuma dēļ jāpiebilst, ka īsā laika sprīdī vāji apmācītā, slikti apautā un apģērbtā un arī ar ieročiem un kara materiāliem nendrošinātā, neapgādātā, lielākoties no 1925. un 1926. gadā dzimušajiem mobilizētajiem sastādītā 15. latviešu divīzija 1944. gada pavasara kaujās, cīnoties pret Sarkanās armijas daļu karavīru un ieroču pārspēku, bieži nokļuva ielenkumā. Atkāpjoties no Krievijas Latvijas virzienā, atsevišķas 15. divīzijas daļas bieži atradās gandrīz nepārtrauktās izlaušanās kaujās no dažādiem lielākiem vai mazākiem ielenkumiem. Daudzas sīkākas vienības tika sakautas, to karavīri mežainajos un purvainajos Latvijas robežai piegulošajos Krievijas apgabalos izklidināti, sīkās grupiņās ar un bez ieročiem, vairs karot nevēlēdamies, izvairīdamies no sastapšanās ar vāciešu vai padomju armijas daļām, faktiski būdami dezertieri, devās mājup, uz Latvijas pusi. Taču šajos mežainajos un purvainajos apgabalos uzturējās ievērojami krievu komunistu partizānu spēki, kuri šos latviešu karavīrus daudzviet saņēma gūstā.

Latvijas sarkano partizānu vienību komandieris latvietis Zaļums savā 1944. gada 25. janvāra atskaitē raksta: "Uz brigādes (domāta latviešu partizānu brigāde, kas darbojās Latvijā — V. L.) un maniem aizliegumiem darboties Latvijas teritorijā (izņemot laupīšanu, viņi šeit neko

citu necentās sākt — V. L.) baltkrievu partizāni skatījās caur pirkstiem. Īpaši tas attiecās uz Osvejas brigādi, 2. Frunzes un Ždanova vienībām. Vēl ļoti nekaunīgi šajā ziņā bija Kaļiņinas apgabala partizāni. (..) No kaujas uzdevumiem viņi parasti atturējās vai arī Latviju uzskatīja par ienaidnieka zemi, kurā jāiznīcina visi un ikviens. (..)” Pēc šāda secinājuma vairs nešķiet dīvaina 1944. gada 20. maija Latvijas PSR partizānu telefonogramma savam štāba priekšniekam V. Sproģim Maskavā: “Štrahovam vairs nav pārbēdzēju latviešu, kurus nodot mums. Kaļiņinas brigādes partizāni aizturēja apmēram 200 latviešu, taču viņus atbrūņoja un... — Burcevs.”

Izziņai daudzpunkte netiek atšifrēta.

Tātad atliek vienīgi secināt, ka no leģiona dezertējušie latvieši nogalināti.⁷⁴

Vēstures dokumenti apliecina, ka bez garīgiem cīņas motīviem — nacionālisma, patriotisma, tieksmes atjaunot neatkarīgu valsti un atbrīvoties no Maskavas kundzības — Latviešu leģiona karavīriem bija arī vēl kāds cits ļoti svarīgs motīvs, kā dēļ kara laikā tie karoja izmisīgi un līdz galam, kā to vērtējuši ārzemju vēsturnieki un militārpersonas. Labi zinādami, ka sagūstīšanas gadījumā viņus var sagaidīt nāve, leģionāri cīnījās ar vēl lielāku sparū, vēl varonīgāk.

Latviešu leģiona varonību kaujās apliecinājuši ārzemnieki, kas sekoja leģiona cīņām. ASV armijas pulkvežleitnants Ojārs Ozols ASV armijas militārās izlūkošanas štāba arhīvā lasījis vēl līdz 1985. gadam nepublicētu zīmīgu vērtējumu: “Deviņpadsmitā kaujas divīzija sastāv

no latviešu virsniekiem, instruktoriem un kareivjiem. Šī ir visvairāk apbalvotā ienaidnieka divīzija ar augstu morāli, lieliem kaujas piedzīvojumiem, ļoti varonīga un labi vadīta. Pēdējās ziņas norāda (1945. gadā), ka šī augstās kvalitātes vienība ir stūrakmens Kurzemes ielenkumā.”⁷⁵

Otrā pasaules kara veterāns ģenerāļa Patona tanku armijas pulkvedis Vitons pēc kara beigām Eiropā pievērsās austrumu frontes kara vēstures pētīšanai. Pēc daudzu vācu arhīvu dokumentu izpētes, kuros pieminēta gan 15., gan 19. divīzija, viņš ļoti augstu vērtējis latviešu karavīru kaujasspējas un jo īpaši pievērsis uzmanību tieši abu divīziju kaujas gaitām. ASV ģenerālštāba koledžā, kur pulkvedis Vitons pēc tam bijis mācībspēks, kādu lekciju viņš beidzis šādi: “To, ko abas latviešu divīzijas veikušas kaujas laukos neiedomājami lielā krievu pārspēka priekšā, ir grūti saprast vai aprakstīt. Man nav vārdu, kā jums to izteikt, bet es šo abu varonīgo divīziju priekšā noliecu galvu.”⁷⁶

Somijas armijas virspavēlnieks 1918. gada Brīvības karā, kā arī 1939./1940. gada Ziemas karā un 1941.–1944. gada tā sauktajā turpinājuma karā, vēlākais Somijas Valsts prezidents maršals G. Mannerheims savā atmiņu grāmatā raksta: “Vācu politika Baltijā, vispār Austrumos, bija neizprotami tuvredzīga. Pat autonomija netika dota trim Baltijas valstīm, kuras 1941. gada vasarā saņēma vācu armiju kā atbrīvotāju un bija gatavas piedalīties cīņā pret Padomju Savienību. Arī visādā citādā ziņā attiecībā uz igauņiem, latviešiem, lietuviešiem varēja daudz ko vairāk vēlēties. No somu puses tika iesniegti daudzi priekšli-

kumi, lai panāktu kādus uzlabojumus. Mūsu uzskati tika no [vācu] militārās vadības uzņemti ar piekrišanu, bet, tā kā nacionālsociālistiskās partijas uzskati bija noraidoši, tad mūsu priekšlikumi tika noraidīti. Šī vācu politika Baltijā, bez šaubām, laupīja vācu armijai daudz vērtīga atbalsta.”⁷⁷

Gaisotni, kāda valdīja Rīgā 1941. gada 1. jūlijā, padomju karaspēkam steigā atkāpjoties no Rīgas, aprakstīja zviedru laikraksts *Stockholms Tidningen* 1941. gada 3. jūlija numurā: “1. jūlijā plkst. 10 sāka zvanīt pilsētas baznīcu zvani un ļaudis straumēm plūda pa ielām. Visur plīvoja sarkanbaltsarkanie karogi. Nepagāja ilgs laiks, kad tikko nodibinātās pašaisardzības vienības apbruņotas stalti soļoja pa ielām ar karogu priekšgalā. Iedzīvotāju vētrainu gaviļu sveikti, ielās pēkšņi parādījās arī latviešu policisti savos vecajos tērpos.”⁷⁸

Zviedru novērotāja aprakstītā gaisotne Latvijas galvaspilsētā skaidri parādīja latviešu sabiedrības vairākuma nostāju toreiz, un tā neapšaubāmi sekmēja pirmo latviešu brīvprātīgo bataljonu organizēšanos cīņai pret boļševikiem. 1943. gadā trīs no šiem bataljoniem kļuva par Latviešu leģiona pirmo kodolu.

Zviedru laikraksts *Stockholms Tidningen* 1941. gada 5. jūlijā rakstā “Drausmīgs terors Liepājā” ziņoja: “Liepājā (otrā lielākajā Latvijas pilsētā tolaik — V. L.), dažas stundas pirms krievu vienības atstāja pilsētu, GPU (Galvenā politiskā pārvalde — V. L.) īstenoja drausmīgu teroru. Jau tūlīņ pēc kara sākšanās apcietināja ļoti daudz latviešu, visvairāk bijušās Latvijas armijas virsniekus. Viena daļa

aizvesti, bet citi nošauti uz vietas. Kādu vācu virsnieku uz ielas apturēja palīgā saucieni no kāda pagraba. Vācu karavīri devās pagrabā, kur tiem vajadzēja uzlauzt kādas smagi noslēgtas durvis. Pirmajā telpā atradās četri liķi — triju vīriešu un vienas sievietes. Pēc nākamo durvju uzlaušanas vācu karavīri nokļuva pie palīgā saucēja, kāda ievainota latviešu virsnieka. Trešajā telpā gulēja vēl divi smagi ievainoti latviešu virsnieki starp drausmīgi sakropļotu liķu kaudzēm.”⁷⁹

Pirmajā padomju okupācijas gadā pēc neatkarīgās Latvijas valsts likvidēšanas tieši latviešu virsniecība bija tā cilvēku grupa, kas vissmagāk cieta no čekas terora. Tika apcietināti, izvesti uz Sibīrijas gulaga nometnēm un nogalināti Latvijā ļoti daudz virsnieku. Tādēļ arī lielākā daļa latviešu virsnieku, gan brīvprātīgi iekļāvušies, gan mobilizēti Latviešu leģionā, iesaistījās karā pret Sarkanarmiju un padomju varu, baidīdamies no terora atkārtošanās, krieviem otrreiz okupējot Latviju.

Zviedru politiskajā mēnešrakstā *Svenska Tidskrift*, kura redaktors bija Zviedrijas parlamenta deputāts docents E. Hostads, 1943. gada 1. numurā bija ievietots šāds raksts: “Krievu spiedienu dienvidos no Ilmeņa ezera ar uzbrukuma virzienu pret Latviju un Ļeņingradas ielenkuma izbeigšanu, ja var ticēt krievu informācijai, gan nenožīmē vācu austrumu frontes sabrukumu. Draudi pirmām kārtām vērsti pret Igauniju un Latviju. Vai baltieši gribēs vērsties pret krievu iebrukumu? Ja arī tās aizstāvēšanos uzskatītu par bezcerīgu, sevišķi, ja ņem vērā, ka tām trūka Somijas dabiskās robežas aizsardzībai, tad bruņota pretestība tomēr

būtu ar simbolisku nozīmi kā manifestācija vai apliecinājums šo tautu prasībai dzīvot savu nacionālo dzīvi un turpināt lielisko kultūras un saimniecisko jaunbūvi, kas iezīmējās brīvības gados.”⁸⁰ Dažus mēnešus vēlāk žurnāla *Svenska Tidskrift* 8. numurā turpināja apskatīt Baltijas valstu stāvokli: “Padomju Krievijas nepārtrauktā vācu armijas atspiešana radījusi nāves briesmas mazajām Baltijas valstīm. To izredzes atgūt nacionālo patstāvību aptumšošanas ar katru dienu vairāk. Kādu likteni krievi piešķirs Baltijas tautām pēc eventuālās šo triju valstu atkaliekarošanas? Vai tie aprobežosies tikai ar saimniecisko, sociālo un kultūras bojševizāciju? Vai varbūt ies soli tālāk un pārplūdinās šīs zemes par labu krievu *Umsiedlung* (nometināšanai — *V. L.*)? Saprotams, uz šiem jautājumiem nav drošas atbildes, bet ļaunākās nojautas ir jāpieļauj. (..) Tik daudz ir skaidrs, ka krievu briesmas šīm trim senām Baltijas tautām nekad nav bijušas tik lielas kā tagad. Agrākos valdīšanas periodos krievi gan apspieda šīs tautas un to patstāvīgo kultūru, bet cilvēki varēja dzīvot un runāt savā valodā. Šoreiz draudi attiecas ne tikai uz valodu, bet arī uz cilvēkiem.”⁸¹

Otrā pasaules kara iznākums un karam sekojošā gandrīz pusgadsimtena krievu okupācijas varas postošās sekas pierādīja, ka latviešu leģionāriem bija morālas tiesības cīnīties, lai atturētu Sarkanu armiju no iebrukuma Latvijā. Kara laikā 1943. gadā Latvijā no diviem miljoniem iedzīvotāju gandrīz 80 procentu bija latvieši. Kad Latvija atjaunoja savu valstisko neatkarību 1990. gadā, tikai 52 procenti no Latvijas iedzīvotājiem bija latvieši. Vēl nedaudz

okupācijas gadu, un latvieši paši savā etnoģenētiskajā teritorijā pirmoreiz savas tautas vēsturē būtu kļuvuši par minoritāti. Masveida izsūtīšanas uz Sibīriju un Kazahstānu, aresti, cilvēku nogalināšana, līdz 1956. gadam Latvijā ilgušais nacionālo partizānu karš un iespējamā (kā vēlāk izrādījās, pamatotā) komunistu terora atkārtotāšanās dēļ izraisītās bailes aizveda 163 000 latviešu trimdā uz rietumzemēm Eiropā, kā arī pāri okeānam.

Netieši, pastarpināti, bet pilnīgi pareizi Latviešu leģiona cīņas jēgu atzinušas arī rietumvalstis. 1983. gada 13. janvārī Strasbūrā Eiropas Parlaments ar deviņdesmit deviņām balsīm par, sešām balsīm pret un septiņiem deputātiem atturoties pieņēma speciālu rezolūciju par stāvokli Baltijas valstīs. Jāpiebilst, ka no sešiem deputātiem, kas balsoja pret šo rezolūciju, pieci bija Grieķijas komunistu partijas biedri. Rezolūcijā galvenokārt uzsvērts, ka, pamatojoties uz Ribentropa–Molotova paktu, 1940. gadā notikusi varmācīga Latvijas, Igaunijas un Lietuvas okupācija un no starptautisko tiesību viedokļa nelikumīga šo triju valstu iekļaušana PSRS sastāvā. Šīs rezolūcijas F punktā Eiropas Parlaments izteicis cieņu vēl astoņus gadus pēc kara nobeiguma latviešu, igauņu un lietuviešu partizānu bruņotai pretestībai, kuri cīnoties par savu tautu brīvību.⁸²

Līdz šim visplašākos pētījumus par Latvijas nacionālo partizānu karu Latvijā no 1944. līdz 1956. gadam ārzemju arhīvos, kā arī gestapo un KGB arhīvos veicis vēsturnieks, Latvijas Universitātes emeritētais profesors Heinrihs Strods. Trīs atsevišķos sējumos, kopskaitā 1617 lappusēs, ikviens

lasītājs var pārliecināties, ka šajās divpadsmit gadus ilgušajās cīņās pret okupācijas varu daudzās nacionālo partizānu vienībās tieši bijušie latviešu leģionāri bijuši 1) vai nu vienību komandieri, 2) vai arī veidojuši ievērojamu partizānu vienības daļu, 3) vai pat bijuši skaitliskā vairākumā partizānu vienībā.⁸³

Pretēji padomju autoru apgalvojumiem, ka vācu SS *Jagdverband* ir bijusi tā, kas organizējusi Latvijā partizānu kustību un darbību, Vācijas armijas izlūkdienests okupētajā, ielenktajā Kurzemes cietoksnī vairākkārt paudis domu, ka vāciešiem nav jāizvērs latviešu partizānu cīņa pret Sarkanu armiju tās okupētajās Latvijas teritorijas daļās, jo neuzskatījis šādu cīņu par mērķtiecīgu. Kā redzams no 16. vācu armijas virspavēlniecības frontes izlūkošanas daļas priekšnieka Timermaņa 1945. gada 15. janvāra ziņojuma, vācieši nacionālo partizānu kustību vērtēja kā nevajadzīgu. "Šodien," rakstīja Timermanis, "plašākai partizānu kustībai Vidzemē nav nozīmes."⁸⁴

Latvijas sarkano partizānu štāba priekšnieks pulkvedis Sproģis 1943. gada decembrī jau ziņoja PSRS Centrālā partizānu štāba priekšnieka vietniekam, valsts drošības tautas komisāram Beļčenko, ka, pēc nepārbaudītām aģentu ziņām, Latvijas austrumdaļā, Daugavpilī un Rēzeknē, darbojas Latvijas nacionālo partizānu štābs. No šiem ziņojumiem secināja, ka pēc vācu armijas izdzīšanas no Latvijas bija gaidāms nacionālo partizānu karš. Ieskatoties Sarkanās armijas Galvenās izlūkošanas pārvaldes (kopš 1943. gada *SMERŠ* politiskās pārvaldes) un Latvijas sarkano partizānu štāba ziņojumos, kā arī latviešu leģionāru cīņu gaitu

aprakstos, leģiona dezertieru un sagūstīto leģionāru nopratināšanas protokolos, redzams, ka Latvijas komunistu partijas Centrālajai komitejai un Latvijas PSR NKVD (Iekšlietu tautas komisariātam) jau 1943. gadā Maskavā kļuva skaidrs, ka latvieši pret Sarkanu armiju cīnīsies, sākot nacionālo partizānu karu.⁸⁵

Jāuzsver, ka nacionālos partizānus viņu cīņā pret okupantiem neatbalstīja neviena ārvalsts, atbalstu viņi saņēma tikai no iedzīvotājiem. Tāpēc šos partizānus vārda īstā nozīmē var saukt par nacionālajiem partizāniem. Šajā rakstā jau iepriekš ne viens vien ārvalstu vērotājs ir nosaucis latviešu leģionārus par patriotiem un nacionālistiem, kuri cīnījušies par savas tēvzemes brīvību. Cīņu par Latvijas brīvību daudzi leģionāri pēc kara turpināja kā nacionālie partizāni.

Apskatu par Latviešu leģionu devis arī zviedrs Nilss Bomans laikrakstā *Nya Dagligt Allehanda* 1943. gada 27. jūnijā. Šo rakstu ASV vēstniecība Stokholmā pārtulkoja angļu valodā un nosūtīja uz ASV. Virsraksts tam ir ļoti zīmīgs un atbilstošs latviešu tautas smagajiem pārdzīvojumiem divu totalitāro sistēmu valstu okupētajā Latvijā — “Latvijas ciešanas”. Nilss Bomans raksta, ka, vēl dzīvā latviešu atmiņā valdot pieredzei ar krievu varu, 1941. gadā latvieši neesot bijuši noskaņoti pret piedalīšanos karā. Vācieši izmantojuši šo tautas naidīgo attieksmi pret krieviem, lai dibinātu tā saukto (šos abus vārdus lieto Nilss Bomans — V. L.) brīvprātīgo leģionu. Taču vēlāk, redzot, ka daļa latviešu nevēlas iekļauties leģionā, kurā augstākā vadība atradās vācu virsnieku rokās, radusies pretestība pret mobilizā-

ciju leģionā un vācu represijas pret tiem, kuri izvairījās no iesaaušanas — aresti, koncentrācijas nometnes, nāves-sodi.⁸⁶

Vismaz 50 000 latviešu leģionāru atdevuši savu dzīvību kaujas laukos, krietni vairāk par 100 000 latviešu apcietināti un ieslodzīti cietumos un gulaga nometnēs un daudzi no viņiem tur zaudējuši dzīvību, 150 000 latviešu bailēs no komunistu terora devušies emigrācijā — svešumā, vārds "ciešanas" pusotra miljona tautai patiešām nav nekāds pārspilējums, jo ar šo vārdu vien nevar izteikt visas sāpes un asaras, un asiņu jūru, ko Latvijai un Latviešu leģiona karavīriem atnesa Otrais pasaules karš.

Noslēgsim ar to, kā Latviešu leģiona karavīrus vērtēja ārzemnieki ar Eiropas Padomes Konsultatīvās asamblejas (tā agrāk dēvēja Eiropas Padomes Parlamentāro asambleju) 1960. gada 23. augusta slēdzienu dokumentā Nr. 1173: "Vairāk nekā 100 000 latviešu mobilizēja viena vai otra okupācijas vara un piespieda cīnīties šo valstu armijas ierindā. Nevienš precīzi nezina, cik daudzi no viņiem zaudēja dzīvību. Daudz lielāks skaits bija spiests atstāt savu dzimteni un savas mājas kara dēļ, kā arī lai izglābtos no svešinieku vajāšanām. Taču tas nav izsmēlis visas latviešu ciešanas un zaudējumus, un tās joprojām nav beigušās (1960. gadā — V. L.)."⁸⁷

Vēl nesen, 2003. gada decembrī, Eiropas Parlamenta deputāti Strasbūrā Eiropas Savienības un Krievijas apvienotās sadarbības komitejas sēdē runāja arī par dažādo vērtējumu jautājumā par Latviešu leģionu. Eiropas Padomes lielākās politiskās grupas — Eiropas tautas partiju un

Eiropas demokrātu grupas — deputāts Mihaels Gālers komitejas debatēs pauda izpratni par leģionāru “tragisko stāvokli”, jo viņi “necīnījās par Vāciju, bet gan par Latvijas neatkarību”. “Leģionāri cīnījās nevis tāpēc, ka būtu nacisti, bet gan tāpēc, ka nebija alternatīvas,” uzsvēra deputāts. Viņš arī sacīja, ka Latvijai un Krievijai ir “dažāds skatījums uz vēsturi” un paies laiks, kamēr “Krievija pārkāps pāri savai vēsturei”.⁸⁸

Izskaidrosim šeit arī Apvienoto Nāciju Organizācijas viedokli jautājumā par Latviešu SS leģionu. Tā kā daudzās starptautisko tiesību mācību grāmatās dažādu valstu universitāšu tiesību zinātņu studentiem, kā arī atzītu, autoritatīvu starptautisko tiesību lietpratēju — profesoru u. c. mācībspēku — grāmatās atrodam paskaidrojumu, ka no starptautisko tiesību redzespunkta ANO pieņemtie lēmumi hierarhiski ir visaugstāk stāvošie lēmumi šajā tiesību jomā, tad arī šajā rakstā apstāsimies pie ANO dibinātās organizācijas lēmuma par Latviešu SS leģionu. *UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration* — Apvienoto Nāciju palīdzības un atjaunošanas administrācija) bija pati pirmā no ANO organizācijām, kuras statūtus un darbības mērķus 44 valstu ANO hartas atzinēji parakstīja jau 1943. gada novembrī.

1947. gada jūlijā *UNRRA* repatriācijas direktors Ralfs Praiss izdeva ziņojumu, kurā par Latviešu SS leģiona karavīriem rakstīts: “Tā kā izmeklēšana ir atklājusi, ka latviešu karavīru vienības ierindoja zem SS jurisdikcijas, bet tās nepadarīja par vācu SS integrālu sastāvdaļu, lai tās darbotos kā tādas, *UNRRA* saņēma lēmumu no *USFET*

(Savienoto Valstu bruņotie spēki Eiropas karadarbības laukā), ka baltieši pieder pie tām vienībām, kuru karavīrus atbrīvos kā pie vērmahta (vācu armijas) piederīgos. Termins "SS", parādoties atbrīvošanas apliecībās, būtu uzlikts cilvēkiem kā kauna traips, kas nebūtu taisnīgi."^{89,90}

Dziļāk nekā citi vēsturnieki latviešu tautas vēsturē ieskatījies Toronto universitātes profesors M. Eksteins. Vāciešu ienākšanu Latvijā 1941. gada vasarā viņš aprakstījis tā: "Ienīsti kā apspiedēji 1905. gadā, nozākāti kā kolonizatori 1918., vācieši atgriezās Latvijā kā atbrīvotāji 1941. gadā. Atbrīvotāji? (...) Jā, vācu okupāciju neapšaubāmi uztvēra kā atbrīvošanu. Agrāk, nacionālās atmodas un neatkarības gados, latvieši bija runājuši par septiņsimt verdzības gadiem, vāciešiem valdot. Ne mīņas no tādām runām nebija tagad. Pēc boļševiku terora gadā vācu valdīšana likās kā sapņu saldums un gaismas atgriešanās, vāciešus uzskatīja par "draugiem un glābējiem". (Šos vārdus pēdīnās līcis M. Eksteins. — V. L.) Ļaudis steigās nokļūt puķes pie Brīvības pieminekļa Rīgas centrā."⁹¹

M. Eksteins paskaidro: "Kad viņi uzvilka vācu uniformu, daudzi latvieši to darīja tāpēc, lai cīnītos pret boļševistisko Krieviju, nevis par nacistisko Vāciju."⁹¹

1941. gada 1. jūlijā, dienā, kad Rīgā ienāca vācu armijas avangarda daļas, Rīgā atradās zviedru žurnālists Arvids Fredbergs. Šis toreiz neitrālās Zviedrijas valsts žurnālists jau 1944. gadā laida klajā grāmatu, kuras 52. lappusē lasāms: "Vēl viena priekšrocība vāciešiem bija sabiedriskais noskaņojums Baltijas valstīs. Milzīgs lietuviešu, latviešu un

īgaunu vairākums — varbūt vairāk nekā 95 procenti — vāciešus uzskatīja par atbrīvotājiem. Tādu patiesu simpātiju, kādas vācieši sastapa Baltijas valstīs tūlī pēc iekarošanas, noteikti nebija tad, kad Hitleris nāca pie varas. Nevieni nevarēja kļūdīties par šo dziļi pārdzīvoto jūtu spontāno izpausmi.”⁹²

Šīs jūtas tad arī bija pamatā pirmajiem latviešu brīvprātīgo bataljoniem, no kuriem 1943. gadā kopā ar mobilizētajiem veidojās Latviešu leģiona kodols. Šo jūtu radītāja bija krievu gadsimtu varmācība pret latviešiem.

Jau iepriekš minētais Sandhērstas kara akadēmijas profesors, viens no visatzītākajiem Otrā pasaules kara aprakstītājiem un zinātniekiem Džons Kīgens savā grāmatā *The Asphalt Soldiers*, uzskaitīdams pēc numuriem visas SS karaspēka divīzijas, precīzi norāda, kas atšķīra austrumeiropiešu SS divīzijas no vācu SS divīzijām un skandināvu un rietumeiropiešu brīvprātīgo SS karavīru divīzijām. Visas austrumeiropiešu divīzijas, vāciešiem zinot, ka šo divīziju masas veidoja mobilizēti karavīri, tika nosauktas par *Waffen-SS* grenadieru divīzijām, tātad ieroču SS divīzijām. Turpretī rietumnieku un skandināvu brīvprātīgo divīzijas vienkārši sauca, kādas tās bija — *SS Freiwilligen Division*, tātad SS brīvprātīgo divīzijas.⁹³

Kad Rosts van Toningens, kādreizējais Nīderlandes komisārs Tautu Savienībā (ANO priekštece pirms Otrā pasaules kara) un viens no 1931. gadā nodibinātās Nīderlandes nacionālsociālistiskās kustības vadoņiem, ieradās Baltijas valstīs 1942. gada sākumā, viņš savās piezīmēs ierakstīja, ka ievērojis šovinistiski nacionālu un pret vācie-

šiem naidīgu nostāju visos Igaunijas un Latvijas sociālajos slāņos, M. Eksteins izskaidro, kādēļ šāds noskaņojums radies: "Nav pārsteidzoši, ka entuziasms, ar kādu vācieši tika apsveikti Austrumeiropas lielākajā daļā, sāka mazināties Baltijas zemēs, kur padomju režīma iznīcināšanai vēl aplaudēja, pieauga apziņa, ka vienu ļaunumu aizstājis cits ļaunums."⁹⁴

1944. gada jūlijā, kad austrumu fronte jau tuvojās Latvijas robežai, nacionālistu sapnis bija neļaut Sarkanajai armijai ienākt Latvijā tik ilgi, kamēr vāciešus sakaus rietumos. Viņi domāja, ka tad būs iespējams atjaunot neatkarību visās Baltijas zemēs.⁹⁵

Pēc kara beigām ASV iedibinātās Apvienoto Nāciju palīdzības un atjaunošanas administrācijas Eiropas direktors britu ģenerālis F. Morgans savā grāmatā "Karš un miers" pavēstīja, ka viņam, stājoties amatā, ieteikts izvērtēties no jebkāda veida politikas. F. Morgans sev uzdevis jautājumu — kas, pēc UNRRA vadības domām, bija un kas nebija politika. Meklējot atbildi uz šo jautājumu, viņš min par piemēru baltiešus: "Kā lai raugās uz krietno baltiešu jautājumu, kas cīnījušies SS vienībās? Pēc divdesmit brīvības gadiem krievi no jauna bez kāda pamata iznīcināja viņu neatkarību, tos brutāli apspiežot. 1940. un 1941. gadā krievi Baltijas valstīs īstenoja sistemātisku genocīdu. 1941. gadā vācieši uzbruka krieviem un atbrīvoja Baltijas valstis no nīstiem apspiedējiem. Vai kāds brīnums, ka krietnie baltieši gribēja atriebties par nodarīto pārestību, kaut vai sabiedrojoties ar otru ļaundari? Mums Rietumos ir grūti iedomāties, ko pārdzīvoja šie

cilvēki, kad vācieši kara pēdējā posmā atkāpās, atstājot baltiešu tēvzemi sarkano plūdiem, kam sekoja apspiešana un iznīcināšana. Nav pārsteigums, ka baltieši kopā ar atejošiem vāciešiem devās uz Vāciju.”⁹⁶

1942. gada 21. maijā SS šturmbanfirers K. Vits sagatavoja SS reihsfīreram H. Himleram memorandu, kurā norādīja, ka latviešu un igauņu brīvprātīgie varētu būt papildinājums ieroču SS karaspēkam. Taču H. Himlers sākumā noraidīja šo priekšlikumu, uzsverot, ka latviešu, igauņu vai pat lietuviešu vienību izveidošana ieroču SS sastāvā gan ir vilinoša, bet slēpj sevī ļoti lielas briesmas. Tātad jau ilgi pirms Latviešu leģiona kaujas divīziju — 15. un 19. — izveidošanas Vācijas nacistu vadoņi saprata, kādas varētu būt šo tautu karavīru nacionālās intereses, proti, atjaunot neatkarīgas valstis.⁹⁷

Tāds, lūk, izskatās Latviešu leģions ārzemju vērotāju vērtējumā un skatījumā.

Bibliogrāfija

- ¹ Lielbritānijas Ārlietu ministrijas šifrēta vēstule Nr. 817/252/59 britu bruņoto spēku komandiera Vācijā (Berlīnē) politiskajam padomniekam 1946. g. 4. februārī.
- ² *Strods H.* Zem melnbrūnā zobena. — Rīga, 1994, 96. lpp. PRO-FO 371/367/74 Nr. 370.
- ³ *Keegan J.* Waffen SS. The Asphalt Soldiers. — New York, 1970, pp. 103, 104, 143.
- ⁴ Atlas of the Second World War. Ed. by J. Keegan. — London, 1989, p. 173.
- ⁵ *Littlejohn D.* Foreign Legions of the Third Reich, vol. 4. — San Jose, California, 1987, pp. 3, 135, 137.
- ⁶ *Lee R.* The Forgotten Axis. Germany's Partners and Foreign Volunteers in World War II. — Jefferson, 1987, p. 142.
- ⁷ Stockholm Documents. The German Occupation of Latvia 1941–1945. What did America know? Ed. A. Ezergailis. Publ. of the Historical Institute of Latvia. — Rīga, 2002, pp. 453, 454.
- ⁸ *Ibid*, pp. 455, 456.
- ⁹ *Ibid*, pp. 149, 156.
- ¹⁰ *Ibid*, pp. 457, 459.
- ¹¹ *Ibid*, p. 181.
- ¹² *Ibid*, Introduction IX.
- ¹³ *Waite R. G.* Some Aspects of Anti-German Sentiment in Latvia (1941–1945). In: Latvia Under Nazi German Occupation

- 1941–1945. Materials of an International Conference, 12–13 June 2003, Riga. — Riga, 2004, pp. 154, 155.
- ¹⁴ Ibid, p. 166.
- ¹⁵ *Taylor H. P.*, assisted by Bender R. J. Uniforms, Organization and History of the Waffen-SS. — San Jose, 1982, pp. 57, 59, 84, 97.
- ¹⁶ *Neilson F.* The Tragedy of Europe. — SanFrancisko, 1986, vol. I, p. 648; vol. II, pp. 412, 585, 586.
- ¹⁷ The Latvian Legion. Heroes, Nazis, or Victims? A Collection of Documents from OSS War-Crimes Investigation Files 1945–1950. — Riga, 1997, p. 26.
- ¹⁸ *Baltais K. M.* The Latvian Legion. Selected Documents. — Toronto, 1999, pp. 65, 66.
- ¹⁹ Ibid, pp. 3–22.
- ²⁰ Ibid, pp. 58, 59.
- ²¹ Ibid, pp. 60, 61.
- ²² *ibid*, pp. 94, 95.
- ²³ Ibid, pp. 102, 103.
- ²⁴ Ibid, pp. 104, 105.
- ²⁵ Ibid, pp. 106–108.
- ²⁶ Ibid, pp. 159–169.
- ²⁷ Ibid, p. 160.
- ²⁸ Ibid, p. 160.
- ²⁹ *Janums V.* Mana pulka kaujas gaitas. — Eutina, 1953, 289. lpp.
- ³⁰ *Ciganovs J.* Tautas tiesa Nirnbergā. // Mājas Viesis, 2003. g. 17. oktobrī, 8., 9. lpp.
- ³¹ *Skutāna I.* Latviešiem uzticējās. // Daugavas Vanagi. Vēstnesis, Nr. 51, 28.–30. lpp.
- ³² Latviešu karavīrs pēc Otrā pasaules kara. — Plön, 1985, 202. lpp.
- ³³ *Baltais K. M.* The Latvian Legion .. pp. 86–88.
- ³⁴ *Strods H.* Zem melnbrūnā zobena. — 91., 92. lpp.

- 35 Ibid, 100. lpp.
- 36 Ibid, 100. lpp.
- 37 Ibid, 100. lpp.
- 38 Strods H. Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944–1956. — Rīga, 1996, 91., 92. lpp.
- 39 Ибатулин Т. Г. Война и плен. — Санкт-Петербург, 1999, с. 49.
- 40 Strods H. Zem melnbrūnā zobena. — 95. lpp.
- 41 Neiburgs U. Latviešu karavīri Vācijas un PSRS armijās: galvenās problēmas. — Grām.: Latvija Otrajā pasaules karā, Rīga, 2000, 199. lpp.
- 42 Otto H. "Brīvprātīgi iesauktie: How the Germans Conscripted "Volunteers" for the Latvian Legion. — Grām.: Latvija Otrajā pasaules karā, 208.–214. lpp.
- 43 Strods H. Zem melnbrūnā zobena. — 89., 90., 99. lpp.
- 44 Neiburgs U. Kara laika acīm. // Mājas Viesis, 2003. g. 14. martā.
- 45 Pelkaus E. Vācu okupācijas vara un latviešu politiķi. — Grām.: Latvija Otrajā pasaules karā, Rīga, 2000, 145.–150. lpp.
- 46 Strods H. Zem melnbrūnā zobena. — 99., 104. lpp.
- 47 Ibid, 101. lpp.
- 48 Ibid, 94. lpp.
- 49 Ibid, 110. lpp.
- 50 Strods H. Latvijas nacionālo partizānu karš — 54. lpp.
- 51 Ibid, 70., 71. lpp.
- 52 Ibid, 75. lpp.
- 53 Strods H. Zem melnbrūnā zobena. — 97., 99. lpp.
- 54 Ibid, 99. lpp.
- 55 Neulen H. W. An deutscher Seite. — München, 1985, S. 234.
- 56 Neiburgs U. Latviešu karavīri Vācijas un PSRS armijā .. — 201. lpp.
- 57 Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, VI sēj. — Vāsterās, 1978, 158. lpp.
- 58 Stöber H. Die lettischen Divisionen. — Osnabrück, 1981, S. 206–223.

- 59 Ibid, S. 276.
- 60 Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, VI sēj., 305. lpp.
- 61 *Neiburgs U.* Latviešu karavīri Vācijas un PSRS armijā .. — 201. lpp.
- 62 *Stöber H.* Die lettischen Divisionen .. — S. 262, 263.
- 63 Ibid, 11., 99., 250., 251. lpp.
- 64 *Neulen H. W.* An deutscher Seite .. — S. 381, 384, 385, 387.
- 65 Ibid, S. 291.
- 66 Ibid, S. 13, 14.
- 67 *Pfeffer K. G.* Bilanz des zweiten Weltkrieges .. — S. 512.
- 68 *Stöber H.* Die lettischen Divisionen .. — S. 152.
- 69 *Eglītis A.* 44 gadi pēc tam // DV Mēnešraksts, 1989, Nr. 3, 4., 5. lpp.
- 70 *Scheuch M.* Atlas zur Zeitgeschichte. Europa im 20. Jahrhundert. — Wien, 2000, S. 108, 109.
- 71 *Cartier R.* Der zweite Weltkrieg. — München, Zürich, 1985, S. 985.
- 72 *Baltais K. M.* The Latvian Legion .. — pp. 62, 63.
- 73 *Stöber H.* Die lettischen Divisionen .. — S. 260.
- 74 *Jansons R.* Latvijas Valsts arhīvs, 302. f., 4. apr., 12. l., 254. lpp.
- 75 Latviešu karavīrs pēc Otrā pasaules kara. — Plön, 1985, 317. lpp.
- 76 *Perro O.* Neuzvarēto traģēdija. — Toronto, 1987, 251.–255. lpp.
- 77 *Mannerheim G.* Minnen, Stockholm, 1952, Del II.
- 78 Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, VI sēj. — Västerås, 1970, I, 277. lpp.
- 79 Ibid, 232. lpp.
- 80 Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, VI sēj. — Västerås, 1974, III, 8. lpp.
- 81 Ibid, 8. lpp.
- 82 *Levits E.* Die baltische Frage in europäischen Parlament. // Rakstu krājumā Acta Baltica XXII, Königstein im Taunus, 1983, S. 9–37.

- ⁸³ *Strods H.* Latvijas nacionālo partizānu karš, I — Rīga, 1996;
II — Rīga, 1999; III — Rīga, 2003.
- ⁸⁴ *Ibid*, I, 42. lpp.
- ⁸⁵ *Ibid*, I, 35., 36. lpp.
- ⁸⁶ *Baltais K. M.* The Latvian Legion .. — pp. 65.–67.
- ⁸⁷ Consultative Assembly of the Council of Europe. 23th Aug.
1960, p. 19.
- ⁸⁸ Ziņu aģentūra BNS, 2003. g. 19. decembrī.
- ⁸⁹ *Baltais K. M.* The Latvian Legion .. — pp. 152, 153.
- ⁹⁰ *Baltais K. M.* The Latvian Legion after V-Day. — Latvijas Kara
muzeja gadagrāmata. Rīga, 2000, 118.–127. lpp.
- ⁹¹ *Eksteins M.* Walking Since Daybreak. — Toronto, 1999, pp. 131,
132, 159.
- ⁹² *Fredberg A.* Behind the Steel Wall. — 1944, p. 52.
- ⁹³ *Keegan J.* Waffen-SS. The Asphalt Soldiers. — New York, 1960,
pp. 156–159.
- ⁹⁴ *Eksteins M.* .. — p. 137.
- ⁹⁵ *Ibid*, p. 158.
- ⁹⁶ *Bērziņš A.* Tāls ir ceļš atpakaļ uz dzimteni. — Valmiera, 1995,
59. lpp.
- ⁹⁷ *Feldmanis I.* Nacistu okupācijas politika Latvijā, Lietuvā un
Igaunijā (1941–1945): salīdzinošs raksturojums. Grām.: Oku-
pētā Latvija 20. gadsimta 40. gados. — Rīga, 2005, 99. lpp.

Saturs

Ievads

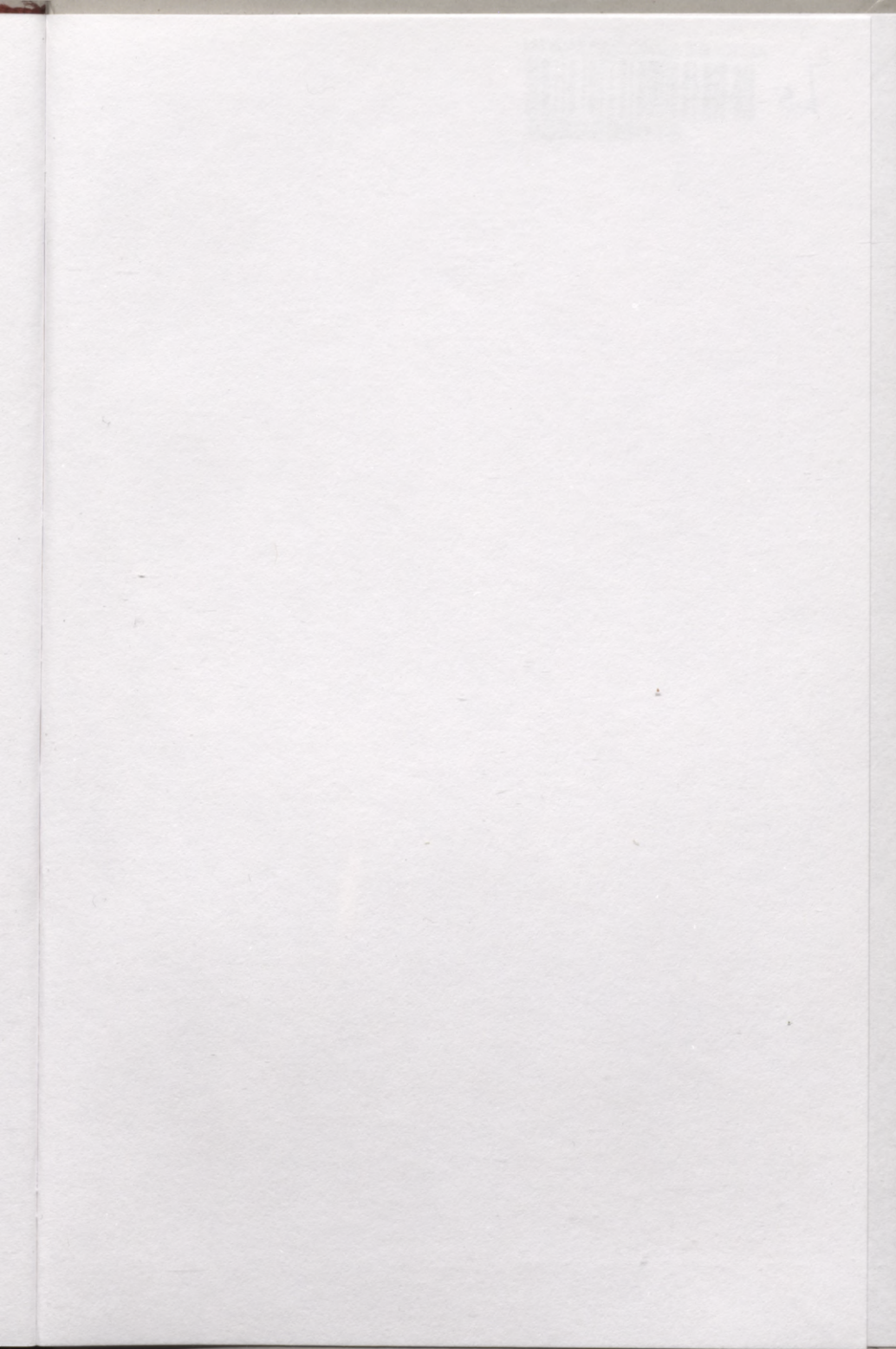
5-6

Bibliogrāfija

61

www.jumava.lv

Izdevējs — apgāds "Jumava", Dzirnavu ielā 73, Rīgā LV 1011.
Iespiests SIA "Tipogrāfija Ogrē", Brīvības ielā 31, Ogrē LV 5001.

Ls. 1.90

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306086015

2006-3
L 619

Gan Latvijā, gan ārzemju preses izdevumos izvērtušās
asas diskusijas par Latviešu SS leģiona lomu un dalību
Otrajā pasaules karā. Vēsturnieki, zinātnieki, politiķi,
publicisti, kas iedziļinājušies Latviešu leģiona vēsturē,
jau devuši objektīvas atbildes uz visiem jautājumiem
par tā nodibināšanu, kaujas spējām un motīviem, kas
latviešu leģionārus vadīja cīņās. Ārzemju vērotāju
neitrālais skatījums ir labākais un godīgākais
vēstures avots, no kura smelties patiesību par
Latviešu leģionu.

ISBN 9984-38-183-8

9 789984 381831

JUMAVA